

MIRKA KELAHAARA
SOSIAALI- JA TERVEYSALAN JOHTAMINEN JA KEHITTÄMINEN, OAMK

KATI MIKKOLA
HYVINVOINTIPALVELUIDEN KEHITTÄMINEN JA JOHTAMINEN, SAMK

Saamelaiskulttuuri sote-palveluissa -integroiva kirjallisuuskatsaus

YAMK-TUTKINTO-OHJELMA

2024

TIIVISTELMÄ

Kelahaara, Mirka ja Mikkola, Kati: Saamelaiskulttuuri sote-palveluissa –integroiva kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyö, ylempi AMK

Sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen

Hyvinvointipalvelujen kehittäminen ja johtaminen

Toukokuu 2024

Sivumäärä: 55

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä olemassa oleva tutkittu tieto kertoo saamelaisten asemasta sosiaali- ja terveyspalveluissa. Työn tarkoituksena oli koota olemassa olevaa tutkimustietoa tiiviiksi ja selkeästi luettavissa olevaksi kokonaisuudeksi. Opinnäytetyö pyrkii antamaan lukijalle pohjan ymmärtää aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä ja tutkimustuloksia.

Opinnäytetyö toteutettiin integroivana kirjallisuuskatsauksena. Käytettävä aineisto kerättiin erilaisista hakutietokannoista ennalta määritellyä hakustrategiaa noudattaen. Valitut aineistot arvioitiin JBI-arviointi mittaristolla. Laadunarvioinnin jälkeen valituksi tuli 13 aineistoa, jotka analysoitiin induktiivisella sisällyönanalyysillä.

Tulosten perusteella saamen kieli näkyy sosiaali- ja terveyspalveluissa (myöhemmin sote-palvelut), mutta kulttuurin huomioiminen on jäänyt vähemmälle huomiolle, sillä kulttuurisessa ymmärryksessä on puutteita. Kulttuurisen osaamisen vahvistamisessa sote-alalla olisi kehitettävää. Palveluissa olennaista on, että saamelainen asiakas tulee kohdatuksi omasta kulttuuristaan käsin. Kulttuurinmukaisen eli kulttuurisesti turvallisen palvelun ytimessä on asiakkaan kokemus kohtaamisesta. Kohtaaminen lisää luottamusta siihen, että palvelu on lähestyttävämpää.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että saamelaisten asemaan sote-palveluissa vaikuttavat assimilaatiokokemukset, joiden vuoksi luottamus viranomaisiin on heikkoa. Saamelaisten kokemuksia omasta hyvinvoinnistaan tulisikin huomioida palvelujen kehittämisessä. Tällöin saamelaisen kulttuurin erityispiirteet tulevat huomioiduksi siten, että ne ovat osa normaalia toimintaa ja kanssakäymistä. Saamelaisten kulttuurisesti turvalliset palvelut vastaavat yhdenvertaisuuden tavoitteeseen.

Avainsanat: saamelaiset, saamelaiskulttuuri, kulttuurinen osaaminen, saamen kieli, yhdenvertaisuus, sote-palvelut

ABSTRACT

Kelahaara, Mirka and Mikkola, Kati: Sámi culture in social and health services - an integrative literature review

Master's thesis

Development and management of health and social care

Development and management of well-being services

May 2024

Number of pages: 55

The purpose of the thesis was to find out what the existing research data describes about the position of the Indigenous people Sámi in social and health services. The purpose of the thesis was to compile the existing research data into a concise and clearly readable whole. This thesis aims to provide the reader with a basis for understanding the key concepts and research findings related to the topic.

The thesis was conducted as an integrative literature review. The material was collected from various search databases following a predefined search strategy. The selected materials were evaluated using the JBI evaluation tool. After the quality assessment, 13 materials were selected and analyzed using inductive content analysis.

The results indicate that the Sámi language is visible in social and health services, but cultural awareness has been neglected due to a lack of cultural understanding. There is room for improvement in strengthening cultural competence in the social and health care services. It is essential to approach Sámi customers from their own cultural perspective. At the heart of a culturally appropriate or culturally safe service is the customer's experience of the encounter, which enhances confidence in the approachability of the service.

As a conclusion, the Sámi's position in social services is affected by assimilation experiences, which result in low trust in the authorities. The experiences of the Sámi people regarding their own well-being should therefore be considered in the development of services. This way, the specific characteristics of Sámi culture are taken into account and become part of everyday activities and interactions. Culturally safe services for the Sámi meet the objective of equality.

Keywords: Sámi people, Sámi culture, cultural competence, the Sámi language, non-discrimination, social and health services.

ČOAHKKÁIGEASSU

Kelahaara, Mirka ja Mikkola, Kati: Sámi kultuvra sode-bálvalusain -integratiivá girjjálašvuoda geahčastat

Oahppočájánusbargu, bajit ÁAS (ámmátallaskuvlla)

Sosiála- ja dearvvašvuodasuorggi hovden ja ovddideapmi

Buresveadjinbálvalusaid ovddideapmi ja hovden

Miessemánnu 2024

Siiddut: 55

Oahppočájánusbarggu ulbmilin lei čielggadit, maid dálá dutkamuš muitala sápmelaččai sajádagas sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusain. Ulbmilin lei maid čohkkeš dálá dutkamušdieđu man lea álki lohkat. Loahppabarggu vuodul lohkkái geahččaluvvo addit buoret ipmárdusa áššái guoskevaš guovddáš doahpágiin ja dutkanbohtosiin.

Loahppabargu ollašuttuuvvui integratiivlaš girjjálašvuoda geahčastahkan. Geavahuvvon máteriálat ohccojuvvojedje iešguđetgelágan diehtovuoduin, ovddalgihtii mearreduvvon ohcanstrategija mielde. Válljejuvvon materiálat árvoštallojuvvojedje JBI-mihttáriin. Kvalitetaárvoštállama maŋŋá válljejuvvojedje 13 teavstta. Dat analyserijuvvojedje induktiiva doaba analysain.

Bohtosiid mielde sámegeiella dihtto sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusain (maŋŋeleappos sode-bálvalusat), muhto kultuvra lea unnit váldojuvvon vuhtii, danin go kultuvrralaš ipmárdus lea váilevaš. Kultuvrralaš máhttu nannemis sode-bálvalusain livččii ain ovddidan munnii. Bálvalusain lea mávssolaš dat, ahte sápmelaš áššehasan gulahallojuvvo sámi vuogi mielde. Kultuvrralaš dahjege kultuvrralaččat oadjebas bálvalusas deháleamos lea mo áššehas vásiha deaivideami. Deaivideapmi lasiha luohttámuša dasa, ahte bálvalusat leat oadjebasat ja áššehasa várás lágiduvvon.

Oahppočájánusbarggu boađusin lea ahte sámiid sajádahkii sode-bálvalusain váikkuhit assimilašuvdnasáhusat, maid dihtii luohttámuš eiseválddiide lea heittot. Sámiid iežaset vásáhusat buresveadjimis galggasedjege váldot vuhtii bálvalusaid ovddideamis. Dalle sámi kultuvrra erenomášvuodat váldojuvvo vuhtii nu, ahte dat leat oassin dábálaš doaimma ja deaivvademiid. Sápmelaččaid kultuvrralaččat oadjebas bálvalusat devdet ovtaveardášvuoda gáibádusa.

Čoavddasánit: sápmelaččat, sámi kultuvra, kultuvrralaš máhttu, sámegeiella, ovtaveardásašvuhta, sode-bálvalusat

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA.....	7
2.1 Alkuperäiskansa saamelaiset	7
2.2 Saamen kielet ja kulttuuri sote-palveluissa.....	8
3 LÄHTÖKOHTANA YHDENVERTAISUUS	9
3.1 Yhdenvertaiset sote-palvelut	9
3.2 Assimilaation vaikutukset saamelaisiin.....	10
3.3 Sydämen kielen menettämisen kielitraumat	12
4 TARKOITUS JA TAVOITTEET	13
5 KIRJALLISUUSKATSAUS TUTKIMUSMETODINA	14
5.1 Kirjallisuuskatsauksen eri lähestymistavat.....	14
5.2 Tiedon haku.....	15
5.3 Aineiston valinta	17
5.4 Aineiston sisällön analyysi.....	20
6 TULOKSET	24
6.1 Aineisto.....	24
6.2 Saamenkieliset ja kulttuurinmukaiset sote-palvelut	24
6.2.1 Saamen kielen rooli asiakaskohtaamisissa	25
6.2.2 Saamelaiskulttuuri osana sote-palveluita.....	27
6.2.3 Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen edellytykset.....	28
6.2.4 Perinteet ja yhteisö saamelaisen voimavarana.....	29
6.2.5 Lähisuhde- ja seksuaaliväkivallan tabu.....	30
6.2.6 Syrjintä ja rakenteellinen rasismi	32
6.3 Saamen kielen ja kulttuurinmukaisten sote-palveluiden huomioiminen tulevaisuudessa.....	33
6.3.1 Kieli- ja kulttuuriosaamisen vahvistaminen	33
6.3.2 Perinteisten elintapojen huomioiminen palveluissa.....	36
7 POHDINTA	37
7.1 Luotettavuus ja eettisyys	37
7.2 Tulosten tarkastelu	39
7.3 Jatkokehittämissuhteita	41
LÄHTEET.....	44
LIITE 1: AINEISTON TARKOITUS, MENETELMÄT JA TULOKSET	49

1 JOHDANTO

Saamenkielisiä- ja kulttuurinmukaisia palveluja on kehitetty koko maakunta- ja sote-uudistuksen ajan eri tahojen toimesta. Tarve palvelujen kulttuurinmukais- tamiselle on ilmeinen, mutta kehittämishankkeista huolimatta eteneminen on hidasta, koska koordinaatiovastuu kehittämistoimenpiteiden juurruttamisesta on puuttunut. Lapin hyvinvointialueelle on laissa säädetty erityisvastuu saamenkielisten- ja kulttuurinmukaisten palveluiden kehittämisestä valtakunnalli- sesti (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, § 5). Lapin hyvinvointialueen strategian visio vuosille 2023–2025 painottaa ihmisten hy- vää ja turvallista elämää, jossa palvelut ovat oikea-aikaisia ja oikeassa pai- kassa. Strategiassa otetaan huomioon saamenkielisen väestön oikeudet oma- kielisiin ja kulttuurinmukaisiin palveluihin. (Lapin hyvinvointialue, 2023, s. 4)

Valtakunnallisissa sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteissa mainitaan yhden- vertaisten ja laadukkaiden palveluiden varmistaminen (STM 2024, s. 11). Li- säksi sosiaali- ja terveystalouden henkilöstön saatavuuden turvaamiseksi on laa- dittu toimenpidesuunnitelma, jossa panostetaan henkilöstön osaamisen vah- vistamiseen ja jatkuvaan oppimiseen työelämän tarpeita vastaavaksi (STM 2023, s. 15). Nämä tavoitteet vastaavat toteutuessaan saamelaisväestön pal- velutarpeisiin.

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata laadullisella tutkimusmenetelmällä saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sote-palveluiden erityispiirteitä ja saa- melaisten asemaa sote-palveluissa. Opinnäytetyö toteutetaan integratiivisen kirjallisuuskatsauksen muodossa. Opinnäytetyön tavoitteena on kuvailla tutki- mukseen perustuvan tiedon pohjalta saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden kehittymistä sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä nostaa esiin tu- levaisuuden kehittämistarpeet. Kirjallisuuskatsaus auttaa hahmottamaan

aihealueen tutkimustarvetta ja ohjaa kehittämistoimintaa näyttöön perustuvasti, jotta kehittämistyö olisi selkeää ja vaikuttavuus paranisi.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA

2.1 Alkuperäiskansa saamelaiset

Alkuperäis- ja heimokansoja koskevassa ILO 169 -yleissopimuksessa alkuperäiskansoiksi kuvataan itsenäisten maiden kansoja. Kansoja, jotka polveutuvat maassa tai alueella valloituksen, kolonisaation tai nykyisten valtorajojen vahvistamisen aikaan asuttaneesta väestöstä, ja jotka ovat säilyttäneet osittain tai kokonaan omat sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset instituutionsa. Alkuperäiskansojen sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset olosuhteet erottavat ne muista kansallisen yhteisön osista, koska niiden asemaa säätelevät omat perinteet ja lainsäädäntö. (ILO 169, n.d.)

Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisten määrästä ei ole olemassa tarkkoja lukuja, mutta on arvioitu, että Norjassa on noin 60 000 saamelaista, Ruotsissa 20 000, Suomessa 10 000 ja Venäjällä 2000. Saamen kieliä tunnetaan kymmenen ja niistä kolmea puhutaan Suomessa; pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Kaikki saamen kielet ovat uhanalaisia. Suomessa saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Utsjoki, Inari, Enontekiö ja Sodankylän pohjoinen poronhoitoalue. (Saamelaiskäräjät, n.d. Saamelaiset Suomessa)

Saamelaisten nykyinen äidinkielen taitotaso vaihtelee. Saamen kieliä puhutaan enemmän kotiseutualueella, jossa kielen käytölle on enemmän luonnollisia yhteyksiä. Tämä siitä huolimatta, että saamelaisista jopa 60 % asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaiset ovat perinteisesti olleet kaksi- tai kolmikielisiä, koska heillä on ollut tarve osata myös valtakieltä. Rajaseuduilla ei ole tavatonta, että saamelaiset osaavat oman äidinkieltensä lisäksi suomen tai

ruotsin kielen, koska suvut, yhteisöt ja elinkeinot ovat tiiviissä yhteydessä valtionrajoista riippumatta. Monet saamelaiset ovat menettäneet oman äidinkielensä assimilaatiopolitiikan ja yhteiskunnan institutionaalisten muutosten seurauksena, kun saamen kielen käyttöä ei sallittu tai vanhemmat halusivat suojella lapsiaan kielellisiltä konflikteilta. Kieltä on alettu kuitenkin elvyttämään ja esimerkiksi erittäin uhanalaisen inarinsaamen kielen puhujia on saatu lisää kielipesä- ja kielimestaritoimintamalleilla. Motivaatiota saamen kielten käytölle lisää myös saamelaisten ja saamen kielen aseman parantuminen yhteiskunnassa. (Seurujärvi, 2012, s. 19, 135–136; Pasanen, 2015, s. 242–250)

2.2 Saamen kielet ja kulttuuri sote-palveluissa

Kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ovat siirtyneet vuoden 2023 alusta hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle. Lapin hyvinvointialueen erityistehtävänä on saamenkielisten ja -kulttuurinmukaisten palveluiden kehittämisen tuen vastuu valtakunnallisesti (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021, § 5). Suomen perustuslaki (731/1999) 17. pykälään perustuu saamelaisten oikeus kieleen ja kulttuuriin sote-palveluissa. Saamenkielilain (1086/2003, § 1) nojalla saamelaisten kotiseutualueella asuvalla saamelaisella on oikeus omakielisiin palveluihin viranomaisissa, jonka soveltamisalaan myös sote-palvelut kuuluvat. Saamelaisten oikeudesta oman kielisiin sote-palveluihin säädetään edellä mainittujen lisäksi myös laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), sosiaalihuoltolaissa (812/2000) ja terveydenhuoltolaissa (1326/2010). Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa (esim. Ulkoasianministeriö, 2016) turvataan saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet alkuperäiskansana sekä kulttuuri-itsehallinto.

Saamelaisia sote-palveluita on kehitetty jo 1970-luvulta saakka ja edistyminen on hidasta. Saamenkielisten palvelujen kehittäminen oli ensin keskiössä, kunnes vähitellen alettiin huomioida myös palvelujen mukauttamista kulttuurisia tarpeita huomioiviksi. Edelleenkin saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen saatavuus on hälyttävän huonolla tasolla, vaikka jotain pieniä

edistysaskeleita on tapahtunut. Haasteena saamelaisten perustuslaillisten oikeuksien toteutumiselle on yhteisen tahtotilan puuttuminen ja se, että edistyminen on vahvasti riippuvainen johtavien viranhaltijoiden asenteista. (Heikkilä, 2024, s. 134–135)

Pääministeri Marinin hallituskaudella käynnistyi saamelaisten totuus- ja sovintokomission työ, jossa tarkoituksena on lisätä tietoisuutta saamelaisista ja vahvistaa heidän oikeuksiensa toteutumista Suomessa. Totuus- ja sovintokomission työ saa jatkoa vuoden 2025 loppuun pääministeri Orpon kaudella. Totuus- ja sovintoprosessin toteutumiseen liittyy olennaisesti psykososiaalisen tuen saatavuus läpi koko prosessin. Tätä tehtävää varten on perustettu saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvja, joka tarjoaa kynnyksetöntä saamelaiskulttuurinmukaista psykososiaalista tukea Suomen kaikilla kolmella elävällä saamen kielellä. (Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio n.d.; Valtioneuvosto 2023, s.188; Valtioneuvosto n.d.)

3 LÄHTÖKOHTANA YHDENVERTAISUUS

3.1 Yhdenvertaiset sote-palvelut

Tosiasiallinen yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikille taataan yhdenvertainen lopputulos, vaikka heidän lähtökohtansa ja mahdollisuutensa olisivat erilaiset. Sosiaali- ja terveyspalveluissa tämä tarkoittaa, että kaikki, myös eri väestöryhmät, saavat tarpeisiinsa nähden riittävät ja laadukkaat palvelut. Käytännössä erilaisille ihmisille voidaan antaa erilaisia palveluita yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. (THL 2023) “Yhdenvertaisuuden toteutumisen edellytyksenä on, että palvelut ovat omakielisiä ja kulttuuriset erityispiirteet huomioivia ja että vähemmistöjen palvelusaatavuus sekä saavutettavuus on turvattu” (Heikkilä ym., 2013, s. 26).

Saamelaiset ovat eriarvoisessa asemassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutuotannossa valtaväestöön nähden, kun tarkastellaan asiaa yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Isoimmat tekijät yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvät kielen käyttöön. Kielen lisäksi yhdenvertaiset palvelut tarkoittavat myös kulttuurilähtöisiä eli kulttuurisesti turvallisia palveluita. Lähtökohtaisena tavoitteena yhdenvertaisuuden toteutumiselle on normalisoida alkuperäiskansojen, tässä tapauksessa saamelaisten tavat ilman vertailua tai vastakkainasettelua valtakulttuurin normien kanssa. (Heikkilä ym., 2013, s. 155)

Kulttuurisesti turvallisilla palveluilla tarkoitetaan mahdollisuutta käyttää kulttuuriin perustuvaa ja omaan toimintaympäristöön sovellettua kieltä ja toimintamalleja palvelupolun jokaisessa vaiheessa. Yhteinen kieli työntekijän kanssa antaa asiakkaalle tiedon siitä, että hänen kokemushistoriansa, kulttuuriset arvonsa ja tapansa tulevat ymmärretyiksi. (Heikkilä ym., 2019, s. 266; Balto, 2023, s. 39; Kuokkanen, 2009, s.18, 42)

Yhdenvertaisten sote-palveluiden tuottaminen tapahtuu kulttuurikompetenttien organisaation ja työntekijöiden avulla. Strategisena linjauksena kulttuurikompetenssi ehkäisee rakenteellista syrjintää, lisää tietoisuutta kolonialististen toimien näkymisestä nykyajassa sekä parantaa ymmärrystä erilaisten toimenpiteiden ja positiivisen asenneilmapiirin vaikutuksista saamelaisten hyvinvoinnin ja terveyden kokemukseen. Nähdäänkö esimerkiksi valtakunnalliset linjaukset, toimintamallit ja työskentelyotteet ainoina oikeina, joihin saamelaisten asiakkaiden on sopeuduttava vai voidaanko ajatella, että saamelaisten kohdalla hyväksytään heidän kohdallansa soveltuvat toimintatavat? (Balto, 2023, s. 39–46) Yhdenvertaisuus sisältää toisin sanoen kulttuurisen kompetenssin ja kulttuurisesti turvallisten palveluiden tavoitteen.

3.2 Assimilaation vaikutukset saamelaisiin

Assimilaatio on prosessi, jossa toinen, yleensä pienempi tai heikompi, etninen identiteetti muutetaan toisen, vahvemman kaltaiseksi. Saamelaisten kohdalla assimilaatiota ovat harjoittaneet valtiot, jotka pyrkivät hävittämään saamen

kielet ja kulttuurin. Osa assimilaation kohdanneista on valinnut oman äidinkielensä hylkäämisen ja omaksunut assimiloivan kansan identiteetin, kun taas toiset ovat passivoituneet oman kulttuurinsa suhteen ja loput kamppailevat kahden kulttuurin välimaastossa. (Balto, 2023, s.47–48)

Juutilainen (2017) ja Rasmus (2008) ovat tutkineet assimilaatiopolitiikan vaikutuksia saamelaiden hyvinvointiin. Oppivelvollisuus laajeni 1940-luvulta alkaen koskemaan myös syrjäseutujen lapsia. Oppivelvollisuuden laajeneminen pakotti suuren osan saamelaislapsista jättämään kotinsa ja muuttamaan kouluasuntolaan täysin vieraaseen ympäristöön ilman suomen kielen taitoa. Asuntoloissa ei pääsääntöisesti saanut puhua saamea, vaan siitä rangaistiin. Omia henkilökohtaisia esineitä, jotka kuvastivat lapsen identiteettiä, ei saanut myöskään olla. Saamelaislapset joutuivat olemaan pitkiä aikoja erossa vanhemmistaan ja kaikesta tutusta eikä saamelaisia perinneruokia valmistettu koskaan. Assimilaation seurauksena lukuisat saamelaiset ovat menettäneet oman äidinkielenensä ja joutuneet hylkäämään kulttuurinsa sekä itsevalitseman identiteetin. (Juutilainen, 2017, s. 63; Rasmus, 2008, s. 136–138)

Asuntola-aikojen vaikutukset ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin on tunnus­tettu yhteisöissä ja on todettu selkeää avuntarve haitallisten vaikutusten kuten erilaisten traumojen osalta. Vaikutukset eivät ole päättyneet yhteen sukupolveen, vaan ne siirtyvät perittyinä ylisukupolvisina traumoina eteenpäin. Oman äidinkielen ja kulttuurin tukahduttaminen vieraannutti saamelaiset omasta kulttuuritaustastaan aiheuttaen pitkäaikaisia terveyshaittoja ja vakavia mielenterveyttä ja hyvinvointia heikentäviä ongelmia. Tällaisen rakenteellisen rasismien seurauksena saamelaiset oppivat tuntemaan itsensä vähempiarvoisina ja kokivat häpeän tunnetta omasta saamelaisuudestaan asuntolassa. (Juutilainen, 2017, s. 63–68) Rakenteellinen rasismi viittaa systeemisiin ja institutionaalisiin tapoihin, joilla rotu tai etninen tausta vaikuttavat yksilöiden, ryhmien ja yhteiskunnan kohteluun. Tämäntyyppinen rasismi ei rajoitu yksittäisiin asenteisiin tai toimintaan, vaan se on syvemmällä yhteiskunnan rakenteissa. (Oikeusministeriön julkaisuja, 2023:27, s. 9)

3.3 Sydämen kielen menettämisen kielitraumat

Äidinkielellä on suuri vaikutus saamelaisten tunnemaailmaan ja oman identiteetin kokemukseen. Äidinkielellä ei tässä yhteydessä tarkoiteta ensimmäisenä opittua kieltä, vaan oman kansan sydämen kieltä. Äidinkielen menettäminen voi aiheuttaa kielitrauman - häpeää siitä, ettei osaa puhua äidinkieltään kieliyhteisön odotusten mukaisesti. Kielitrauma on voinut syntyä saamen kielen puhumisen vuoksi pilkatuksi tulemisesta, joka on päätynyt siihen, että henkilö on vuosikymmeniä puhumatta kieltä. Pilkkua voi joutua kokemaan myös oman yhteisönsä sisällä, jos ei osaa puhua täydellisesti silloin, kun ylipäättään uskaltautuu puhumaan. Kielitrauma asettaa saamelaisen identiteetin kyseenalaiseksi. Vajavainen kielitaito voi synnyttää myös huonommuuden tunnetta verrattuna niihin, jotka osaavat kieltä hyvin. Toisaalta pienikin kehu ja kannustus kielen käytöstä rohkaisi kieltä menettäneitä jatkamaan puhumista ja kielen takaisin ottamista. (Mustonen, 2017, s. 46–49)

Kieli on vahvasti sidoksissa kulttuuriin, sukuun ja yhteisöön. Kulttuurin ymmärtäminen ja yhteyden saaminen omiin juuriinsa on saamelaisille tärkeää. Tämä voi olla varsin vaikeaa ilman kieltä. Kieli on vahvasti yhteydessä identiteettiin ja kielen käyttäminen vahvistaa saamelaista identiteettiä sekä yhteenkuuluvaisuutta omaan sukuunsa ja sitä kautta saamenpukuun. Toisin sanoen se, että ei osaa omaa äidinkieltään, voi tuoda ulkopuolisuuden tunteen. (Mustonen, 2017, s. 31–34)

Oman kielen menetys tapahtuu useimmiten yhteiskunnan institutionaalisten muutosten, kuten assimilaation seurauksena. Heitä seuraava sukupolvi menetti äidinkieltänsä vanhempien halusta suojella lapsiaan kielellisiltä konflikteilta, jonka vuoksi lapsille ei puhuttu saamea. (Pasanen, 2015, s. 170)

4 TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyössä selvitetään integratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla, mitä olemassa oleva tutkittu tieto kertoo saamelaisten asemasta sote-palveluissa. Työn tarkoituksena on koota olemassa olevaa tutkimustietoa tiiviiksi ja selkeästi luettavissa olevaksi kokonaisuudeksi. Tämän selvityksen avulla opinnäytetyö pyrkii antamaan lukijalle pohjan ymmärtää aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä ja tutkimustuloksia. Tämä on tärkeää, jotta tulevaisuuden kehittämissä saamelaisten näkökulma tulisi paremmin huomioiduksi ja kehittämistyö olisi näin ollen vaikuttavampaa, kun kaikilla toimijoilla ja kehittäjillä on samantyyppiset taustatiedot nykytilanteen kokonaisuudesta.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa kirjallisuuskatsauksen perusteella kehittämissuhteita sote-palveluiden jatkokehittämiselle, jotta yhdenvertaiset palvelut toteutuvat myös saamelaisten kohdalla. Opinnäytetyö rajoittuu tarkastelemaan olemassa olevaa tutkimustietoa ja muita luotettavia selvityksiä saamelaisväestön sosiaali- ja terveyspalveluista.

Työssä haetaan vastauksia kahteen tutkimuskysymykseen:

1. Mitä ovat saamelaisten kielen- ja kulttuurinmukaiset sote-palvelut?
2. Miten ne tulisi huomioida sote-uudistuksessa?

Tavoitteena laadulliselle tutkimusmenetelmälle ei ole totuuden löytäminen tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. Sen tavoitteena on tulkintojen avulla osoittaa jotain, jota ei pystytä tavoittamaan ihmisen välittömästä toiminnasta. Tutkija kuvaa, millaisiin yleisiin ilmiöihin tai yhteyksiin tutkittava asia liittyy, sekä minkälaisessa ympäristössä se esiintyy. Intention huomioiminen tutkimuksessa on esimerkiksi ilmaisuihin liittyvien motiivien ja tarkoituksien tarkkailua tutkijan toimesta. Näitä voivat olla vähättely, peittely tai ylistys ja ne tapahtuvat jostain motiivista käsin. Laadullisen tutkimuksen prosessin aikatauluuksesta riippuu tutkittavan asian ymmärtämisen taso, eli kuinka syvälle tutkija pääsee ilmiön tai asian ymmärryksessä aikatauluunsa nähden. (Vilka, 2005, s. 98–99)

5 KIRJALLISUUSKATSAUS TUTKIMUSMETODINA

5.1 Kirjallisuuskatsauksen eri lähestymistavat

Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmetodi, jonka avulla tutkitaan ja tiivistetään alkuperäistutkimusten olennaisin tieto ja johtopäätökset synteetisomaisiksi vastauksiksi ennalta-asetettuun tutkimuskysymykseen. Sen lähtökohtana ovat aiemmat tutkimukset, joita yhdistelemällä ja analysoimalla pystytään kuvaamaan, mitä aiheesta jo tiedetään ja tuottamaan uutta luotettavaa, yleistettävää ja pätevää tietoa. Kirjallisuuskatsaus on tutkimusprosessina läpinäkyvä ja kuralainen rajatun ja järjestelmällisen hakuprosessin ansiosta. (Vilka, 2023, s. 11–13)

Kirjallisuuskatsauksia on erityyppisiä, joista jokainen tarjoaa erilaisen lähestymistavan ja menetelmän aiempien tutkimusten arvioimiseen ja ymmärtämiseen. Valittu kirjallisuuskatsaustyyppi määräytyy yleensä tutkimuskysymysten ja tavoitteiden perusteella. (Stolt ym., 2016, s. 13)

Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa vain vertaisarvioitut tutkimusartikkelit käyvät tutkimusaineistoksi. Sellaisissa tapauksissa, kun aineistona on ns. harmaata kirjallisuutta, sekä muita julkaisemattomia tutkimuksia, integratiivinen kirjallisuuskatsaus on paras valinta. Harmaalla kirjallisuudella tarkoitetaan ei-vertaisarvioitua aineistoa, ammatillisia raportteja, tieteellisiä julkaisuja, julkisyhteisöjen ja asiantuntijaorganisaatioiden raportteja ja muita selvityksiä. Vertaisarvioitut aineistot eivät automaattisesti ole paras vaihtoehto aiheen käsittelylle. (Vilka, 2023, s. 27, 33–34)

Narratiivinen eli kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleisesti käytössä sellaisissa tapauksissa, kun halutaan selvittää ilmiön taustoja, aiempaa tietämystä asiasta sekä sen kehitystä ja historiaa. Ilmiön keskeisimmät käsitteet, sekä niiden väliset suhteet määritellään tarkasti. Tutkijan oma tietämys aiheesta laajenee sitä mukaa, kun hän perehtyy aiheeseen. Sen tiedonhaku ja valintakriteerien määrittely on vapaampaa muihin tyyppisiin verrattuna, joskin se on saanut

kritiikkiä subjektiivisesta ja sattumanvaraisesta tiedonhausta. (Vilkka, 2023, 22–23)

Tässä opinnäytetyössä käytetään integroivaa kirjallisuuskatsausta, joka on kirjallisuuskatsauksista laajin, siinä voidaan käyttää kokemusperäistä ja/tai teoreettista kirjallisuutta. Integroiva kirjallisuuskatsaus on hyvä valinta myös silloin, kun tarkoitus on koota jo tutkittua tietoa tiiviiksi kokonaisuudeksi, jotta lukija saa parhaiten käsityksen kokonaisuudesta. (Stolt ym., 2016, s. 13)

Integratiivinen kirjallisuuskatsaus on myös kuvaileva katsaus, mutta se on kriittisempi ja aineiston kokoamisen osalta järjestelmällisempi kuin narratiivinen kirjallisuuskatsaus. Oleellinen poikkeavuus kriittisyyden lisäksi on siinä, että prosessin käsitteellinen taustoitus on ennalta suunniteltu. Siinä edetään systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tapaan ja pyritään kuvaamaan asiantilaa käyttämällä vertaisarvioitujen materiaalien lisäksi muita ammatillisia materiaaleja. Tavoitteena on tunnistaa mihin tutkimuksella sekä sen tieteellisessä keskustelussa ei ole vielä vastattu aiheeseen liittyen. Aiheen on oltava sellainen, josta on olemassa runsaasti määrällistä tai laadullista tutkimusta tai laajasti aihetta käsittelevää kirjallisuutta. Tekijällä on kuitenkin valta päättää, minkälaisia teoreettisia lähtökohtia tai empiirisiä havaintoja katsaukseen tulee. (Vilkka, 2023, s. 25)

5.2 Tiedon haku

Integroivassa kirjallisuuskatsauksessa on viisi loogisesti etenevää vaihetta, joita tässäkin opinnäytetyössä toteutettiin. **Tutkimusongelman nimeäminen**; selkeä tutkimusongelmaan perustuva tutkimuskysymys auttaa kirjallisuushakujen tekemisessä. **Analysoitavan aineiston keruu**; aineiston hakemista varten valitaan hakusanat ja niiden yhdistelmät, sekä hakutietokannat, joista tietoa etsitään. Haun tulokset määritellään etukäteen valittujen sisäänotto- ja poissulkukriteerien avulla. **Aineiston laadun arviointi**; aineiston laatu arvioidaan käyttämällä arviointikriteerejä. Tulee huomioida, että kaikki arviointityökalut eivät sovellu integroivaan kirjallisuuskatsaukseen. Tässä

opinnäytetyössä käytetään JBI arviointikriteeristöä. **Aineiston analysointi ja tulkinta**; tavoitteena on aineiston tasapuolinen ja huolellinen tulkinta. **Tulosten esittäminen**; integroivan kirjallisuuskatsauksen tärkein osa on tulosten tulkinta sekä niiden esittäminen. (Stolt ym., 2016, s. 111–113)

Opinnäytetyössä aiheeseen liittyviä hakusanoja lähdettiin kartoittamaan sen jälkeen, kun tutkimusongelma oli selkeästi mietitty ja tutkimuskysymykset asetettu. Hakuja harjoiteltiin aluksi keskeisimpien hakusanojen avulla, mutta varsinaiset haut tehtiin yhdessä ammattikorkeakoulun informaattikon kanssa. Hakuja tehtiin Google Scholarista, Oula ja Samk Finnasta sekä Googlestä. Finna tietokanta teki haut myös muista hakupalveluista kuten EBSCOhost, CINAHL ja PubMed. Google hakupalvelua käytettiin informaattikon ehdotuksen perusteella laajentamaan tietokantojen tarjontaa, jotta mukaan nousi myös sellaisia aiheen kannalta tärkeitä aineistoja, joita muut tietokannat eivät välttämättä olisi tarjonneet. Google haussa hakua rajattiin yleisten rajausehtojen lisäksi koskemaan vain journal.fi, julkari.fi sekä valtioneuvosto.fi -sivustoja. Lisäksi aineiston hakuun käytettiin manuaalista tiedonhakua opinnäytetyön aiheeseen liittyvistä artikkeleista ja tutkimusten lähdeluetteloista sekä internetistä. Tarkemmat hakusanat on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Hakusanat

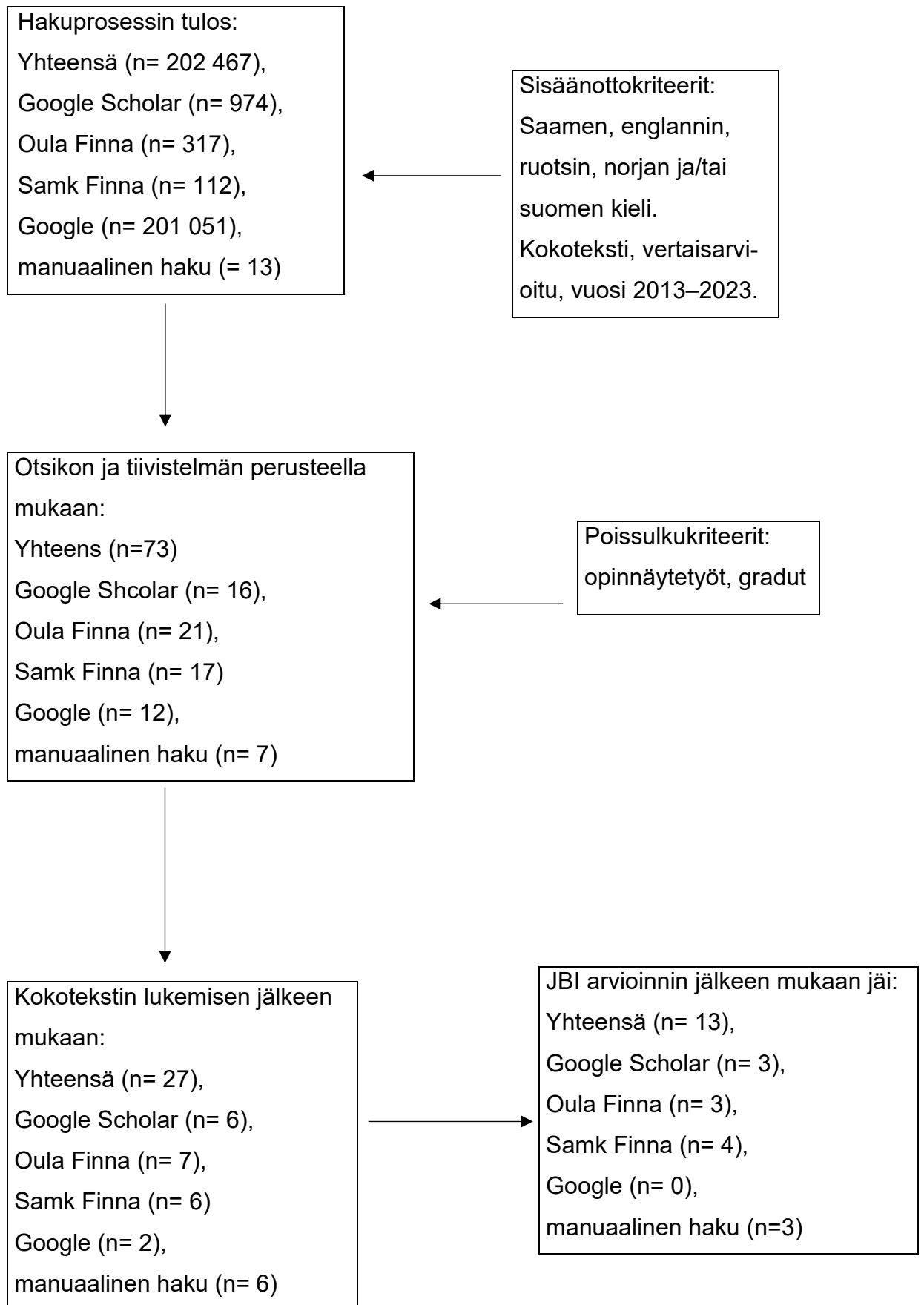
Hakutietokanta	Hakusanat
Google Scholar	saame OR saamelaiset OR saamelaisuus OR saamelainen OR saamenkielinen OR saamen) AND (sote OR sosiaali- ja terveysterveystoimet OR sosiaalipalvelut OR terveysterveystoimet OR sote-alueet OR hyvinvointialueet OR terveydenhoito OR terveydenhuolto), -opinnäytetyö
Oula/Samk Finna	(saame OR saamelaiset OR saamelaisuus) AND (sote OR sosiaali- ja terveysterveystoimet OR sosiaalipalvelut OR terveysterveystoimet OR sote-alueet OR hyvinvointialueet OR terveydenhoito OR terveydenhuolto) AND Sámi AND (healthcare OR “health services” OR “social services” OR welfare) Sámi AND (healthcare OR “health services” OR “social services” OR “welfare services”)
Google	(saame OR saamelaiset OR saamelaisuus OR saamelainen OR saamenkielinen OR saamen) AND (sote OR sosiaali- ja terveysterveystoimet OR sosiaalipalvelut OR terveysterveystoimet OR sote-alueet OR hyvinvointialueet OR terveydenhoito OR terveydenhuolto) site: journal.fi, julkari.fi, valtioneuvosto.fi

5.3 Aineiston valinta

Aineisto haettiin käyttämällä tutkimusaiheeseen liittyviä rajoituksia ja mukaanotto- ja poissulkukriteereitä. Aineisto valittiin valintakriteerien perusteella, jotta aineisto olisi tarkoituksenmukaista. Aineiston hakustrategia oli aluksi varsin laaja, sillä ennakkokäsityksen mukaan saamelaisista ja saamelaisista sote-palveluissa oli niukasti materiaalia saatavilla. Kielivalintojen sisäänottokriteerinä oli saamen, englannin, ruotsin, norjan ja/tai suomen kieli. Pääosin haettiin sellaisia aineistoja, joista oli saatavilla kokoteksti ja ne oli vertaisarvioitu, hakutuloksiin nousi kuitenkin myös muita aineistoja. Aineiston aikaväliksi valittiin 2013–2023. Poissulkukriteereiksi asetettiin opinnäytetyöt ja gradut. Kuviossa 1 on kuvattuna hakustrategiaa tarkemmin.

Manuaalisen haun tuloksena myös yksi gradu sisällytettiin aineistoon, vaikka alun perin gradut oli asetettu poissulkukriteeriksi. Valitun gradun sisältö oli hyvin relevantti tutkimuskysymyksille ja ylipäättään käsiteltävälle aiheelle. Se tarjosi riittävästi tietoa ja näkökulmia tutkimuksen tekemiseen ja tulosten analysointiin.

Manuaalisen haun kautta löydettiin myös uusia, keväällä 2024 julkaistuja teoksia saamen kielen ja kulttuurin aihepiiristä. Nämä teokset luettiin, arvioitiin ja todettiin täydentävän olemassa olevaa aineistoa, minkä vuoksi ne valittiin mukaan tutkimukseen. Työn kannalta on merkityksellistä, että mukana on tuoreita julkaisuja koska tuoreet julkaisut tarjoavat ajantasaista tietoa tutkimusalueesta ja osoittavat tutkimuskentän viimeisimmät kehityssuunnat ja trendit. Tämä auttaa varmistamaan, että opinnäytetyö on ajan tasalla ja hyödyntää uusimpia näkökulmia ja tutkimustuloksia.

Kuvio 1. Hakustrategia

Valikoidut tekstit luettiin ja sen jälkeen niiden luotettavuutta arvioitiin pisteyttämällä ne Joanna Briggs Instituutin (JBI) arviointikriteeristöllä. Osa valikoiduista teksteistä oli tyyliltään sellaisia, joihin arviointikriteeristöä ei voitu soveltaa esimerkiksi erilaiset selvitykset ja raportit.

Laadullisen tutkimuksen tarkistuslistalla on kymmenen (10) kohtaa, jotka arvioidaan jokaisesta tutkimuksesta tai tiedonlähteestä. Arviointiasteikko on "Kyllä= K", "Ei=E" ja "Epäselvä=?". "Kyllä" vastauksesta annettiin yksi piste, vastaavasti "ei" ja "epäselvä" vastauksista nolla pistettä. (The Joanna Briggs Institute, 2011) Opinnäytetyöhön valittiin ne aineistot, jotka saivat arvioinnissa vähintään viisi pistettä. Arviointikriteeristöä käyttämällä varmistettiin aineiston laatu ja tiedon syvällisyys. Tärkeänä mukaanotto kriteerinä pidettiin myös sitä, miten tarkasti ja kattavasti sisältö vastasi tutkimuskysymykseen.

Valitut kolmetoista (13) aineistoa taulukoitiin ja tiivistettiin niiden tarkoitus, menetelmä ja tulokset. Laadunarvioinnin (JBI) pistemäärät kirjattiin taulukkoon, niiden aineistojen osalta, joita arviointi koski. Aineistot, joihin arviointia ei voitu soveltaa on merkitty lyhenteellä NA (not applicable) eli ei sovellettavissa. (Liite 1.)

5.4 Aineiston sisällön analyysi

Kirjallisuuskatsauksen aineiston analysointiin valikoitui aineistolähtöinen eli induktiivinen sisällönanalyysi -menetelmä sillä perusteella, että haettu tieto oli osittain hajanaista ja tutkimuksessa edettiin sen aineiston ehdoilla, mitä saatiin (Kyngäs ym., 2011, s. 139). Aineiston analysointi on tutkimuksen vaativin osuus, jossa on osattava rajata selkeä ongelmanasettelu, poimia oikeat tulokset synteetisomaiseksi kokonaisuudeksi ja varmistettava tutkimuksen luotettavuus. (Kananen 2015, s. 73) Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Tutkimukset kuvaavat tutkittavaa ilmiötä ja analysointi luo sanallisen sekä selkeän, mielekkään ja yhtenäisen informaation tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä tutkittavasta ilmiöstä saadaan kuvaus tiivistetyssä, selkeässä ja yleisessä

muodossa pyrkimättä kadottamaan sen sisältämää informaatiota. Analyysi selkeyttää aineistoa, jotta tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi, s. 2018, s. 129)

On hyvä huomata, että vaikka kirjallisuuskatsauksella voidaan analysoida aineisto systemaattisesti ja objektiivisesti, sisällön analyysi on vain apuväline hankitun aineiston järjestämiseen, se ei ole varsinaisesti analyysin väline. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi jaetaan kolmivaiheiseen prosessiin, jonka ensimmäisessä vaiheessa aineisto pelkistetään, toisessa vaiheessa ryhmitellään ja kolmannessa vaiheessa luodaan teoreettiset käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi, s. 2018, s. 140, 154–158)

Tuloksista etsittiin sisällönanalyysin avulla vastauksia tutkimuskysymyksiin. Ensin tutkimusaineistoon tutustuttiin huolellisesti lukemalla ne läpi muutaman kerran, jotta kokonaiskuvan hahmottui selkeämmin. Sisältöanalyysin ensimmäisessä vaiheessa aineisto pelkistettiin taulukoimalla valittujen aineistojen aihe, teoria, menetelmä ja tarkoitus. Turhaa tietoa karsittiin ja tärkeitä ilmauksia pelkistettiin eli alkuperäisilmauksia tiivistettiin yksinkertaisempaan muotoon, joka kertoo vain olennaisimman annetusta vastauksesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 123–124) Taulukossa 2. on esitelty esimerkki alkuperäisilmausujen pelkistämisestä.

Taulukko 2. Esimerkki alkuperäisilmauksien pelkistämisestä

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
<p>Dette betegner de som en mindre verbal «samisk kommunikasjonsmåte» hvor metaforer og kroppsspråk er mer fremtredende og har større betydning.</p> <p>He kuvaavat tätä vähemmän verbaaliseksi "saamelaiseksi tavaksi kommunikoida", jossa metaforat ja kehonkieli ovat tärkeämpiä ja merkityksellisempiä.</p>	<p>Kommunikoinnissa saamelaisten käyttämät metaforat ja kehonkieli ovat tärkeitä.</p>
<p>Saamenkielisellä väestöllä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa sosiaali- ja terveyspalvelujen sisältöön, jotta kielen lisäksi heidän perinteiset tapansa ja elinkeinonsa tulevat asianmukaisesti huomioon otetuksi.</p>	<p>Saamelaisilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa sote-palveluiden suunnitteluun.</p>

Toisessa vaiheessa tulokset ryhmiteltiin vastausten perusteella kahteen eri luetteloon. Toiseen luetteloon kerättiin ilmauksia, jotka vastasivat parhaiten kysymykseen “Mitä ovat saamelaisten kielen ja kulttuurinmukaiset sote-palvelut” ja toiseen luetteloon tuloksia, jotka vastasivat kysymykseen “Miten saamelaisten kielen ja kulttuurinmukaiset sote-palvelut tulisi huomioida sote-uudistuksessa”. Ilmauksista etsittiin yhteneväisyyksiä ja/tai eroavaisuuksia, joista tehtiin omia alakategorioita niiden sisältämien ilmiöiden mukaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 124–125)

Ryhmittelyvaiheen kanssa osittain päällekkäin toteutui kolmas vaihe. Kolmannessa vaiheessa eli käsitteellistämässä muodostettiin teoreettisia käsitteitä ja tehtiin johtopäätöksiä alkuperäisistä ilmauksista. Näistä syntyi alakategorioita, jotka nimettiin niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Yhdistelemällä

käsitteitä, tulkitsemalla niiden merkityksiä ja osin myös päättelemällä muodostettiin vastaukset tutkimuskysymyksiin. Tuloksena oli aineiston pohjalta muodostettuja käsitteitä, teemoja ja/tai kategorioita, jotka kuvaavat tutkittavaa ilmiötä. Luokittelua jatkettiin edelleen alakategorioita yhdistelemällä, jolloin siirryttiin koko ajan yleisemmälle ja laajemmalle tasolle pois päin yksittäisistä vastauksista ja näin saatiin pääluokkia. Esimerkki pääluokkien syntymisestä on kuvattu taulukossa 3. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 125–127)

Induktiivisen sisällönanalyysin jälkeen, opinnäytetyön tuloksiksi nousi lopulta seitsemän (7) käsitettä, jotka on tuloksissa tarkemmin esitelty; saamen kieli, kulttuuri, luottamuksellisuus, perhekäsitys, rakenteellinen rasismi, osallisuus ja yhdenvertaisuus.

Taulukko 3. Esimerkki pääluokkien syntymisestä

Alaluokka	Pääluokka
Kulttuurisesti turvallinen palvelu Perinteiset tavat Suvun merkitys Elintapojen vaikutus hyvinvointiin Assimilaatiokokemukset	Kulttuurin huomioiminen
Saamelaisten luottamus viranomaisiin on heikkoa. Yhteinen kieli mahdollistaa luottamuksen syntymisen. Ymmärretyksi tuleminen on tärkeää. Tulkin käyttö vahvistaa luottamusta.	Luottamuksellisuus vuorovaikutussuhteessa

6 TULOKSET

6.1 Aineisto

Kirjallisuuskatsauksen aineiston valinnassa on pyritty valitsemaan monipuolisesti erilaisia artikkeleja, raportteja ja tutkimuksia, joilla saadaan mahdollisimman kattava kuva siitä, mitä saamenkieliset ja kulttuurin mukaiset sote-palvelut ovat ja kuinka niitä tulisi tulevaisuudessa kehittää. Mukaan valikoitui kaksi väitöskirjaa, yksi pro gradu, kolme tieteellistä artikkelia ja kaksi Pohjoismaisen hyvinvointikeskuksen tutkimusta, sekä samaan aiheeseen liittyvä, Siirtolaisuusinstituutissa julkaistu tutkimus. Lisäksi oikeusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, Lapin yliopiston, Uumajan yliopiston, sekä Norjan väkivallan ja traumaattisen stressin kansallisen osaamiskeskuksen raportit. Materiaalit antavat laajan kuvan rajat ylittävän saamen kansan yhteneväisyyksistä ja kokemuksista.

Useissa aineistoissa esiintyi samankaltaisia teemoja, kuten saamen kielen merkitys, mutta löysimme myös uusia näkökulmia, joita pidimme olennaisina sisällyttää tuloksiin esimerkiksi seksuaali- ja lähisuhdeväkivallan piirteet saamelaisyhteisössä. Kaikkia aineistoja yhdisti kaksi keskeistä tekijää, jotka nousivat tärkeiksi saamelaiden sote-palveluiden kontekstissa: saamen kielen osaaminen ja saamelaiskulttuurin huomioiminen palveluissa. Muita esiin nousseita ilmiöitä ovat luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, perinteiden ja yhteisön merkitys, syrjintä ja rakenteellinen rasismi. Liitteessä 1. on tarkemmin kuvattu aineisto ja aineistosta nousseet keskeiset tulokset kirjallisuuskatsaukseen valituista julkaisuista.

6.2 Saamenkieliset ja kulttuurinmukaiset sote-palvelut

Saamelaisuuden huomioiminen ei ole vain saamenkielisten palveluiden tarjoamista vaan se on kokonaisuudessaan arkielämän ja kulttuurin huomioimista. Kieltä ja kulttuuria ei voida erottaa toisistaan. Kulttuuriset erityispiirteet, kuten perinteiset elinkeinot, käsityö ja luontoyhteyden merkitys, ovat keskeinen osa

saamelaisten hyvinvointikokemusta. Saamelaisia ei kuitenkaan voida luonnehtia homogeeniseksi kansaksi, vaan jokaisen kohdalla kulttuuri ilmenee kollektiivisen historian, yksilön elämänkokemusten ja elinkeinojen, sekä kielen perusteella ainutlaatuisena. Saamelaisia yhdistää yhteenkuuluvaisuuden tunne saamenkansaan, kotipaikkaan ja luonnon kanssa yhdessä eläminen. (Järvensivu ym., 2016, s. 604–605; Tervo, 2024, s. 15)

6.2.1 Saamen kielen rooli asiakaskohtaamisissa

Saamen kielistä puhuttaessa ja saamenkielisiä palveluita suunniteltaessa on hyvä tiedostaa kieleen eri aikoina liittynyt häpeä ja erilaiset traumaattiset tapahtumat, jotka heijastuvat ylisukupolisesti aina tähän päivään asti. Historiasta löytyy saamelaislasten asuntola-aikoihin liittyvää häpeää, kouluelämään liittyviä tapahtumia saamen kielen käytön osalta, saamelaislasten vanhempien kielen ohjaaminen suomen kielelle sekä aikaisempien sukupolvien kokema valtaväestöön sulauttaminen eli assimilaatio. (Mäkitalo, 2022, s.42)

Historian tapahtumat näkyvät tänä päivänä etenkin häpeänä siitä, ettei osata puhua tai kirjoittaa oman suvun kieltä. Kielen menetys herättää monissa saamelaisissa surua, kaipuuta ja häpeää. Saamen kieli merkitsee tietoisuutta omista juuristaan ja yhteisöstään, kokemusta kulttuurin jatkuvuudesta sekä ymmärretyksi tulemisesta ja turvallisuudesta. Kielen menettäneet kokevatkin helposti ulkopuolisuuden tunnetta suvustaan ja yhteisöstään. (Mäkitalo, 2022, s.42; Tervo, 2024, s. 69).

Saamelaisten kotiseutualueella järjestetyissä sote-palveluissa saamelaisilla on oikeus käyttää suomen tai saamen kieltä valintansa mukaan. Kielen merkitys sote-palveluissa on korostunut sillä käsiteltävät asiat ovat usein henkilökohtaisia etenkin psykososiaalisen tuen palveluissa (Oikeusministeriö, 2018, s. 24, 32; Mäkitalo, 2022, s. 41). Saamenkielisiä palveluita tarvitaan erityisesti saamelaisalueilla, joissa saamelaisyhteisöt elävät ja joissa saamen kieli ja kulttuuri ovat vahvasti läsnä (Øverli ym., 2017, s. 72). Esimerkiksi vamman lapsen kielen valintaan liittyen vanhempia kannustetaan kasvattamaan

lapsia yksikieliseksi, jotta he voisivat saada tarpeidensa mukaista palvelua. Pitää siis valita hyvä palvelu tai oma kieli. (Melbøe ym., 2017, s. 63; Uttjek, 2016, s. 36–37; Hokkanen, 2022, s.114) Yhteinen kieli mahdollistaa palvelusta sellaisen, jossa asiakkaalla on kokemus, että hänen saamelainen identiteettinsä ja tarpeensa on otettu huomioon palveluiden järjestämisessä. Asiakkaan tarpeita ei ole kyseenalaistettu, uhattu, vähätelty tai jätetty tietoisesti huomiotta. (Heikkilä, 2023, s. 59)

Saamelaisalueella välimatkat ovat pitkiä, joten digitaalisten palveluiden hyödyntäminen ja kehittäminen lisää saamenkielisen palvelun saavutettavuutta (Oikeusministeriö, 2018 s.19; Heikkilä, 2023, s.18). Palvelun saaminen omalla äidinkielellä on paljon enemmän kuin verbaalista viestintää, sillä se lisää myös palvelun luottamuksellisuutta. Se, että ammattilainen ymmärtää saamen kieltä antaa ammattilaiselle mahdollisuuden tulkita sanatonta viestintää ja epäsuoraa kommunikointitapaa, joka on oleellinen osa viestinnän kokonaisuutta. Omalla kielellään ihminen pystyy paremmin kuvaamaan sisäistä maailmaansa ja ympäröivää todellisuutta sekä niiden välistä suhdetta. (Øverli ym., 2017, s. 64, 67; Mäkitalo, 2022, s.41; Järvensivu ym., 2016, s. 604)

Saamen kieliä taitavaa henkilöstöä on sosiaali-, terveys- ja vammaispalveluissa riittämättömästi (Hokkanen, 2022, s. 134–135; Heikkilä, 2023, s. 23). Heikkilän (2023) kartoituksen mukaan saamelaisten kotiseutualueella ja jopa ympäri Suomen työskentelee saamenkielisiä sote-alan työntekijöitä, jotka eivät tee työtä saamen kielillä. Toisaalta myöskään kaikki saamenkieliset ammattilaiset eivät käytä työssään saamea. Suurimpia syitä tähän ovat kokemus ammatillisen kielitaidon riittämättömyydestä, saamenkielisen työympäristön puuttuminen sekä se, että työssä ei kohdata saamenkielisiä asiakkaita. (Heikkilä, 2023, s.47–48, 59)

Mäkitalon (2022) pro gradu -tutkielmasta selviää, että sote-alan ammattilaiset ovat huolissaan saamelaisasiakkaiden kanssa yhteisen kielen puuttumisesta ja se aiheuttaa monenlaisia haasteita työssä. Tutkielmasta nousee esiin, että vaikka ammattilaiset pääosin tiedostavat kieleen ja kulttuuriin liittyvän tärkeyden, heillä on esimerkiksi niukasti tiedossa saamelaisen asiakkaan erilaiset

mahdollisuudet valtion rajat ylittävään palveluun. Syynä tähän on se, että valtion rajat ylittävistä saamenkielisistä ja kulttuurinmukaisista palveluista ei ole riittävästi tuntemusta, eivätkä palvelupolut ole selkeitä. (Mäkitalo, 2022, s. 42)

6.2.2 Saamelaiskulttuuri osana sote-palveluita

Saamelaista kulttuuria ja identiteettiä on vaikea sanoittaa, koska kulttuuri on niin monimuotoinen ilmiö (Douglas & Saus, 2021, s. 260). Saamelaisten kulttuuriset palvelut eivät itsessään ole erityisiä, vaan kyse on pikemminkin puitteiden luomisesta niille. Olennaisimpia asioita ovat työtä ohjaavan lainsäädännön lisäksi asiakkaan taustan, historian, kulttuurin ja kielen huomioiminen. (Järvensivu ym., 2016, s. 603) Saamelaisuus pitää sisällään monenlaisia kollektiivisia ja yksilöllisiä erityispiirteitä, jotka liittyvät alueisiin, sukuihin, kieliin, kulttuureihin ja elinkeinoin. Kulttuurin säilyttäminen nähdään myös henkilökohtaisena kannattelevana voimana, joka liittyy henkilökohtaiseen identiteettiin ja toimijuuteen. (Hokkanen, 2022, s. 129, 134; Uttjek, 2016, s. 6)

Saamelaiskulttuurin huomioiminen näkyy muun muassa vuorovaikutustavoissa, perinteisten elinkeinojen ja sukuyhteyksien merkityksen tunnistamisesta asiakkaan elämään sekä arvojen ja tapojen huomioon ottamisesta yksilö- ja tapauskohtaisesti. Osaaminen saamelaiskulttuurin huomioimisesta on usein työntekijöiden oman kulttuuritaustan perusteella omaksuttua hiljaista tietoa, jonka perusteella mukautetaan asiakaskohtaamisia yksilölliset tarpeet huomioiden. (Heikkilä, 2023, s. 69–70, 72)

Saamelainen hyvinvointi on kokonaisvaltainen ilmiö, johon kytkeytyy fyysisen ulottuvuuden lisäksi hengellinen, henkinen ja sosiaalinen puoli. Erityisen suuri merkitys hyvinvoinnille nähdään olevan tiiviillä luontoyhteydellä, positiivisella asenteella, työllä ja toiminnalla sekä sosiaalisten kontaktien ylläpitämisellä perheen, suvun ja lähiyhteisön kanssa. (Tervo, 2024, s. 52, 68) Saamelaisten keskuudessa henkiparantajien ja muiden kansanparannuskeinojen käyttämisen perinne on edelleen elävää saamelaisten keskuudessa. Erilaisia vaivoja

on perinteisesti hoidettu henkiparannuksen tai siunaamisen keinoin. (Melbøe ym., 2016, s. 39)

Saamelaisilla ei ole tapana puhua sairaudesta, koska puhumisen uskotaan ruokkivan sairautta. Sen sijaan pyritään keskittymään positiivisiin asioihin elämässä. Sairaus, vammaisuus tai muu erilaisuus on laajasti hyväksyttyä saamelaisyhteisössä, jokainen hyväksytään omana itsenään. Perhe ja suku tukee ja auttaa sairastunutta kaikin tavoin ja pyrkii pärjäämään mahdollisimman pitkään ilman ulkopuolisen avun hakemista. Liian pitkälle viety pärjäämisen pyrkimys ja erilaisuuden hyväksyminen voi huonoimmassa tapauksessa johtaa siihen, että apua haetaan liian myöhäisessä vaiheessa ja palvelun tarve voi olla laajempi ja monitahoisempi kuin mitä se olisi varhaisemmassa vaiheessa ollut. (Melbøe ym., 2016, s. 35–36)

6.2.3 Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen edellytykset

Kulttuuriset ja maailmankatsomukselliset erot voivat haastaa yhteyden luomiseen asiakkaan kanssa. Pienillä teoilla voidaan edesauttaa luottamuksen rakentumisessa kuten tervehtimällä saameksi, esittäytymällä saamelaisella nimellä tai kertomalla mistä päin on kotoisin. Tällaisten eleiden kautta asiakas oppii tuntemaan ammattilaisen, hänen taustansa ja saa luotua kuvan mahdollisista yhdistävistä sukuhaaroista tai muista tekijöistä. Ammattilaisen nöyrä ja utelias asenne saamelaista asiakasta ja hänen kulttuuritaustaansa kohtaan voi myös edesauttaa luottamuksen syntymisessä; aito halu oppia tuntemaan asiakkaan kulttuurista taustaa, kuitenkin korostamatta sitä. (Engnes ym., 2021, s. 5–7)

Kulttuurisesti turvallisissa palveluissa korostuu palvelun käyttäjän kokemus kohtaamisesta ja hänelle syntyy luottavainen tunne siitä, että palvelu tukee tai elvyttää kulttuuria. Palveluiden on oltava sellaisia, joihin saamelainen asiakas uskaltaa hakeutua, ilman pelkoa siitä, että hänen tulisi piilotella itselleen merkityksellisiä asioita. Tällaisten palveluiden syntymisen edellytyksenä ovat muutokset valtasuhteissa, saamelaisten mukaanottoa palveluiden suunnitteluun

sekä saamelaisia ammattilaisia. (Hokkanen, 2022, s. 121–122; Järvensivu ym., 2016, s. 610) Kulttuurisesti turvallisissa palveluissa ammattilainen tunnistaa ja ottaa huomioon erilaisten kulttuurien väliset erot. Samalla ammattilaisen ymmärrys siitä, miten oma kulttuuri vaikuttaa asiakastyöhön, kasvaa. (Engnes ym., 2021, 8)

Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luomiseen tarvitaan vahvaa kulttuurista osaamista ja herkkyyttä. Ammattilaisen tulee tunnistaa historian vaikutukset asiakaskohtaamiseen sekä ottaa asiakas mukaan aktiiviseksi osallistujaksi asiassaan muun muassa huomioimalla arkielämän osa-alueet osana palveluja (Øverli ym., 2017, s. 67; Järvensivu ym., 2016, s. 606; Mäkitalo, 2022, s. 45). Luottamuksen puuttuminen voi jopa estää puheeksi ottamista vaikeista tai yhteisön tasolla jopa vaietuista asioista kuten lähisuhde- ja seksuaaliväkivallasta (Brandén ym., 2024, s. 80). Tunnistamalla asiakkaan saamelaiseksi luottamuksuhteen luominen asiakkaaseen helpottuu ja mahdollistaa kulttuurin huomioimisen palveluiden suunnittelussa ja tarjonnassa (Mäkitalo, 2022, s. 38).

Historiallis-kollektiivisten kielen menettämisen traumojen vuoksi saamelaisilla on heikko luottamus viranomaisia kohtaan (Brandén, 2024, s. 75; Øverli ym., 2017, s. 71; Järvensivu ym., 2016, s. 606). Saamelaisen yhteisön ulkopuolisella ammattilaisella onkin valta-asema saamelaisia kohtaan, tämä haastaa erityisesti silloin, kun ei-saamelainen työntekijä kohtaa saamelaisen asiakkaan. Silloin kun ammattilainen tunnistaa rakenteellisen rasismin, hän kykenee toteuttamaan kulttuurisensitiivistä lähestymistapaa ja kohtaamaan saamelaisen asiakkaan kunnioittavasti. (Øverli ym., 2017, s. 71)

6.2.4 Perinteet ja yhteisö saamelaisen voimavarana

Saamelaisille perhe ja suku tarkoittavat melko laajaa ja pitkälle historiaan ulottuvaa sukua. Läheisiin ihmisiin lukeutuvat naapurit, lähiyhteisö ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvät henkilöt (Hokkanen, 2022, s. 86). Yhteydenpitoa sukulaisiin ja oman yhteisönsä jäseniin eivät estä pitkät välimatkat tai valtionrajat, vaan ne koetaan vain muodollisuuksina (Tervo, 2024, s. 52). Perheen ja suvun

merkitystä on vaikea sanoittaa. Perhe ja suku huolehtii eri elämäntilanteissa olevista sukulaisista kuin myös tämän lähimmäisistäkin. Saamelaisyhteisön vahvat suku- ja ystäväverkotot ympärillä koetaan hyväksi terveydelle. (Melbøe ym., 2016, s. 40–41)

Saamen puku ja perinteinen ruoka ovat keskeisiä kulttuurin ja identiteetin näkyviä vahvistajia. Puku symboloi juuria, yhteisöllisyyttä omaan sukuun ja alueeseen sekä sisäistä vahvuutta. Perinteinen ruoka puolestaan yhdistää menneisyyden ja nykyhetken, se välittää kulttuurista tietoa luoden siteen perheeseen. Molemmat ovat tärkeitä hyvinvoinnin näkökulmasta ja niiden menettäminen voi aiheuttaa ulkopuolisuuden tunnetta. (Tervo, 2024, s. 79–80)

Osallisuuden kokemus omaan yhteisöönsä on tärkeää. Jos saamelainen joutuu esimerkiksi vamman tai sairauden vuoksi erilleen omasta yhteisöstä, hän voi kokea kollektiivisen surun tunnetta. Tunnetta voidaan rinnastaa kolonialististen tapahtumien seurauksiin, kun jouduttiin hylkäämään oma yhteisö ja kulttuuri. (Uttjek, 2016, s. 45) Sosiaalisen yhteenkuuluvaisuuden merkitys on erityisen tärkeää, kokemus siitä, että on osa yhteisöä omana itsenään eikä vammaisena tai sairaana. Työ perinteisten elinkeinojen parissa, oman yhteisönsä tukemana, antaa vapauden tunteen elää luonnon kanssa, luonnon ehdoilla. (Melbøe ym., 2016, s. 55)

6.2.5 Lähisuhde- ja seksuaaliväkivallan tabu

Ruotsissa tehdyn tutkimuksen perusteella saamelaisnaiset ja -tytöt kohtaavat huomattavasti enemmän kaikenlaista väkivaltaa verrattuna ruotsalaisnaisiin. Joka seitsemäs saamelaisnainen oli joutunut raiskausyrityksen kohteeksi, ruotsalaisnaisista joka kymmenes. Keskimäärin 70 % saamelaisnaisista oli kohdannut psyykkistä väkivaltaa ja alle 45-vuotiaat saamelaisnaiset ovat erityisen alttiita joutumaan minkä tahansa väkivallan kohteeksi. Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöihin kuuluvilla saamelaisilla luku on tätäkin karumpi. Neljä viidestä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvasta kertoi kokeneensa

jonkinlaista väkivaltaa. Seksuaaliväkivallan kohteeksi näistä oli joutunut 65 % vastaajista. (Brandén ym., 2024, s. 58–61)

Lähisuhde- ja seksuaaliväkivaltaa kohdatessa tilannetta vähätellään ja apua pyydetään vasta myöhään, koska pelätään avun hakemisen olevan merkki heikkoudesta. Vahvat sosiaaliset ja taloudelliset suhteet vaikuttavat siihen, että uhri pitää asian omana tietonaan mahdollisimman pitkään. Läheisen sukulaisen ilmiantamisella voi olla valtavat seuraukset niin uhrille kuin koko lähisuvulle. Sen vuoksi uhri voi asettaa omat tarpeensa sivuun säilyttääkseen suvun rauhan ja maineen. Tämä voi johtaa ongelmien kasvuun ja eskaloitumiseen. Ennaltaehkäisyyn on siksi keskityttävä ja korostettava, että avun vastaanottaminen ei ole heikkoutta. (Brandén ym., 2024, s. 86–89; Øverli ym., 2017, s. 85, 93–95)

Tabun alaisista kokemuksista, kuten seksuaalisesta hyväksikäytöstä, on voitu vaieta jopa sukupolvilta toisille perheen ja suvun kunnian suojelemiseksi. Tämä tuli näkyväksi niin sanotussa Tysfjordin tapauksessa Norjassa, jossa vuosikymmenien takaisia hyväksikäyttötapauksia alkoi paljastumaan, kun useat uhriksi joutuneet naiset ja miehet rohkaistuivat tuomaan asian esille. Lestadiolaiseen liikkeeseen kuuluvilla on erityisen suuri kynnys hakea apua. Tiiviit yhteisöt, saarnaajien valta ja hierarkkinen kulttuuri estävät väkivallan ja hyväksikäytön puheeksi oton. Uhria syyllistetään, mikä puolestaan mahdollistaa väkivallan jatkumisen. (Øverli ym., 2017, s. 91–92)

Ei ole siis ihme, että avun tarjoaminen saamelaisille seksuaali- tai lähisuhdeväkivaltaa kohdanneille koetaan haastavana. Aihe on niin vaiettu, ettei sille tahdo edes löytyä saamenkielisiä sanoja eivätkä ammattilaiset tiedä, kuinka asiaa lähtisi lähestymään loukkaamatta saamelaistaustaista uhria. Ei-saamelaiset ammattilaiset ja viranomaiset ovat varovaisia, miten nostaa aihe puheeksi kulttuurinmukaisella tavalla. Ammattilaiset kokevat turhautumista, kun eivät osaa tai uskalla keskustella asiasta suoraan. Myös saamelaiset ammattilaiset kokevat aiheen vaikeaksi, erityisesti jos kyseessä on pieni yhteisö, jossa kaikki tuntevat toisensa ja ovat elinkeinon tai sukuyhteyksien kautta osa uhrin ja väkivallan tekijän yhteisöä. Saamelaiset ammattilaiset tiedostavat

myös asian ilmi tulemisen laajat vaikutukset niin uhrin elämään, sukuyhteyksiin ja poronhoitoyhteisöön, jossa ollaan riippuvaisia toisten avusta. Käytännössä irtaantuessaan väkivaltaisesta suhteesta, väkivallan uhriksi joutunut nainen lapsineen joutuu jättämään oman yhteisönsä, elinkeinonsa ja tutun ympäristön. Tämän vuoksi asiat pyritään hoitamaan perheen sisäisesti. (Øverli ym., 2017, s. 85, 90; Brandén ym., 2024, 79)

6.2.6 Syrjintä ja rakenteellinen rasismi

Saamelaiset kokevat usein syrjintää asioidessaan viranomaisten kanssa, mikä lisää epäluottamuksen kokemusta palveluja kohtaan (Øverli ym., 2017, s. 71). Puutteelliset saamenkieliset ja kulttuuriset palvelut ovat rakenteellista syrjintää. Tämä ilmenee tilanteissa, joissa joudutaan esimerkiksi muuttamaan hoidon tai kuntoutuksen perässä paikkakunnalle, jossa ei ole tarjolla saamenkielisiä palveluja tai palveluja ei ole nähty tarpeelliseksi mukauttaa saamelaisväestölle sopiviksi. Rakenteellinen syrjintä voi siis vaikuttaa myös siihen, että on tehtävä valinta saamen kielen ja kulttuurin sekä välttämättömän terveyden- ja sairaanhoidon välillä. (Melbøe ym., 2016, s. 87–88)

On tärkeää tiedostaa, että saamelaisyhteisön ulkopuolisilla ammattilaisilla on valta-asema saamelaisiin nähden päättää, tarjotaanko heille mahdollisuus oman kielen ja kulttuurinmukaisiin palveluihin. Rakenteellisen rasismin tunnistaminen auttaa ammattilaista kohtaamaan saamelaisen asiakkaan kunnioittavasti ja kulttuurisensitiivisesti. (Øverli ym., 2017, s. 71)

Suomen viranomaisilla on velvollisuus toteuttaa ja turvata saamelaisten oikeudet, kuten kieli- ja kulttuurioikeudet, yhtä lailla kuin muille väestöryhmille. Tämä velvollisuus perustuu Suomen kansalliseen lainsäädäntöön, perustuslakiin ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. (Lehtola & Ruotsala, 2017, s. 76) Kieli voi olla vain yksi syrjinnän vaaralle altistava tekijä, ja kielen lisäksi tai sen rinnalla sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas voi kuulua yhteen tai useampaan vähemmistöryhmään. Eri vähemmistöryhmiin kuuluvilla henkilöillä ei ole itsestään riippumattomista syistä aina samoja mahdollisuuksia saada ääntänsä

kuuluviin tai mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa yhdenvertaisesti muiden kanssa. (Oikeusministeriö, 2018, s. 11, 13)

6.3 Saamen kielen ja kulttuurinmukaisten sote-palveluiden huomioiminen tulevaisuudessa

Saamen kielen ja kulttuurin merkitys sotepalveluissa on otettava vakavasti, jotta saamelaiset voivat saada tarvitsemansa terveys- ja sosiaalipalvelut omalla kielellään ja kulttuurisesti sopivalla tavalla. Tämä edistää saamelaisten terveyttä ja hyvinvointia, sillä palveluiden saatavuus omalla kielellä ja kulttuurisesti relevantilla tavalla lisää saamelaisten luottamusta ja osallisuutta sote-palveluissa.

6.3.1 Kieli- ja kulttuuriosaamisen vahvistaminen

On yleisesti tunnistettu, että saamelaisella asiakkaalla tai potilaalla on erilaiset tarpeet, kuin valtakulttuuriin kuuluvalla, vaikka erilaisuudet eivät läheskään aina ole selkeästi havaittavissa (Engnes ym., 2021, s. 4; Järvensivu ym., 2016, s. 607). Eri tason päättäjillä, poliitikoilla, johtajilla ja lähiesihenkilöillä on valta ja mahdollisuus tehdä parannuksia saamelaisten palvelujen kehittämiseen ja parantamiseen. Todellisia muutoksia parempaan suuntaan ei tapahdu ilman näiden avainhenkilöiden jatkuvaan dialogiin osallistamista, koska vain päättäjillä on valta tehdä muutoksia. (Douglas & Saus, 2021, s. 263) Sote-palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ottaa huomioon saamen kielen käyttö, kulttuurisensitiivisyys ja kulttuurisesti merkittävien käytäntöjen kunnioittaminen. On pyrittävä varmistamaan, että saamelaisväestöllä on mahdollisuus osallistua omien palveluidensa suunnitteluun ja kehittämiseen kulttuurisesti sopivalla tavalla mm. saamelaiskäräjien osallistuminen ja kuuleminen palveluiden suunnittelussa ja päätöksenteossa. (Heikkilä, 2023, s. 18–20; Mäkitalo, 2022, s. 28)

Sote-palveluiden tulisi olla yhdenvertaisia sekä saavutettavia kaikille asiakas- ja potilasryhmille. Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus on huomioitava myös

verkossa tapahtuvan hoidon ja ohjauksen suhteen. (Mäkitalo, 2022, s. 29) Kulttuuritulkit ovat yksi hyvä vaihtoehto saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen sote-palvelun mahdollistamisessa. Kulttuuritulkit yleensä tuntevat ihmisen pitkältä ajalta. Heillä on muutakin kuin palvelutilanteessa rakentuvaa tietoa ihmisen elämänhistoriasta ja tilanteesta, heillä on saamenmielisyyttä. Saamenmielisyydellä tarkoitetaan ammattilaisen kulttuurisen tiedon ja taidon ohella ilmevästä kulttuuritahtoa ja asennetta tarjota palvelua, joka parhaiten vastaa saamelaisen asiakkaan tarpeisiin. Saamenkielistä ja saamelaisen kulttuurin sisältä tulevaa kulttuurisesti adekvaatin palveluohjauksen tarve on ilmeinen. Eriytyisen kaivattua on saamenmielinen palveluohjaus. (Hokkanen, 2022, s. 120–121)

Saamen kielitaito tulisi huomioida entistä paremmin sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnan rekrytoinnissa, koulutuksen tarjonnassa sekä täydennyskoulutusten suunnittelussa työpaikoilla. Myös erilaisten sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluiden selkeää vahvistamista tarvitaan. Sote-alan erilaiset materiaalit, kuten kommunikoinnin tukivälineet ovat lähes kauttaaltaan suomenkielisiä, joten ne täytyy joka kerta erikseen muokata saamelaisen asiakkaan yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi. Tätä työtä varten on riittämättömästi resursseja ja osaamista. (Oikeusministeriö 2018, s. 90; Hokkanen, 2022, s. 120–121; Lehtola & Ruotsala, 2017, s.3)

Sote-palveluista vastaavan ammattihenkilöstön kielellistä ja kulttuurista osaamista tulee vahvistaa, jotta yhdenvertaisuus toteutuisi (Heikkilä, 2023, s. 23). Pelkkä yleinen kulttuurituntemus ei kuitenkaan riitä; tarvitaan aktiivista toimintaa yksilön ainutlaatuisuuden kunnioittamiseksi ja yhdenvertaisen kulttuurisen turvallisuuden edistämiseksi (Hokkanen, 2022, s. 121–122). Saamenkieliselle ammattilaiselle päästessään ikääntyneet, joilla voi olla erityisen vaikeaa kommunikoida valtakielellä, voivat vapaasti keskustella henkilökohtaisista vaivoistaan ilman lastensa läsnäoloa. Kielen valinnassa on kuitenkin tärkeää olla herkkä. Kaikki eivät välttämättä halua tai osaa puhua saamea, joten heille on tarjottava valinnan mahdollisuus, vaikka työntekijä olisikin saamelainen. Kulttuurisen ymmärryksen merkitys korostuu ja kielitietoisuus nähdään osana tätä ymmärrystä. (Melbøe ym., 2016, s. 64–65)

Kulttuurinen osaaminen ammatillisessa kontekstissa on kehitymisprosessi, joka voi karttua työyhteisössä käytävän dialogin, sekä työssä tapahtuvan jatkuvan oppimisen kautta (Heikkilä 2023, s. 70). Kulttuurin ja kulttuurisen ymmärryksen roolia tulisi arvostaa enemmän sekä sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa että käytännön työssä, jolloin ammattilaisilla olisi riittävää osaamista muokata palveluja vastaamaan saamelaisasiakkaiden erityistarpeita. (Engnes ym., 2021, s. 9; Douglas & Saus, 2021, s. 251) Esimerkiksi mielenterveyspalveluissa asiakas kokee turhautumista, sillä hän joutuu jatkuvasti selittämään ja puolustamaan itseään, mikäli ammattilaiset eivät ymmärrä asiakkaan kulttuuria kunnolla. Käynnit kulttuurisesti osaamattoman ammattilaisen luona voivat tuntua hukkaan heitetyltä ajalta, kun apua ei tunnu saavan. Siksi on tärkeää, että kulttuuriset piirteet otetaan huomioon osana hoitoa. (Melbøe ym. 2016, s. 66)

Kulttuuriosaamisen puute näkyy myös sijaisperheissä. Vaaditun koulutuksen käyneillä perheillä puuttuu ymmärrys saamelaiskulttuurin huomioimisesta ja saamen kielen taito. Norjassa paikallinen, saamelaista kulttuuria tunteva lastensuojelu sijoittaa lapset mieluummin saamelaisiin sijaisperheisiin, vaikka ne eivät olisikaan käyneet virallista koulutusta. Kokonaisarviointin perusteella lastensuojelu voi katsoa, että saamenkieliseen ja kulttuuriseen ympäristöön jääminen on lapsen parhaaksi. Palvelujärjestelmässä otetaan huomioon kulttuuriset erot eri tavoin. Tämän takia kulttuurierojen käsittely esimerkiksi lastensuojelussa näyttää varsin satunnaiselta. Se vaihtelee merkittävästi yksittäisen sosiaalityöntekijän kulttuuritietoisuuden ja lähestymistavan mukaan. (Douglas & Saus, 2021, s. 257–258) Palvelujärjestelmän ja ammattilaisten tarjoama tuki vammaisen henkilön kuntoutuksessa ja omaisten tukena koetaan merkittävänä. Ammattilaisten osaamista sekä konkreettista apua ja neuvoja arvostetaan vammaisen ja hänen omaistensa toimintakyvyn ja arjen tukemisessa. Kulttuurisen osaamisen vahvistamiselle nähdään kuitenkin selkeä tarve. (Melbøe ym. 2016, s. 38)

Alueilla, joissa saamelaisväestö ja saamelaiset ammattilaiset ovat vähemmistönä, on olennaista parantaa muiden ammattilaisten tietämystä saamelaiskulttuurista. Tämä on tärkeää, jotta vältetään kohtuuttomasti kuormittamasta

harvoja saamenkielisiä tai saamelaistaustaisia työntekijöitä. (Øverli ym. 2017, s. 72; Lundén ym. 2024, s. 70)

6.3.2 Perinteisten elintapojen huomioiminen palveluissa

Sote-palveluissa saamelaiskulttuurin ja elintapojen yhdistäminen osaksi hoitoa, palveluita tai kuntoutusta on haasteellista. Se on kuitenkin mahdollista, mikäli palveluita voitaisiin aktiivisesti mukauttaa vastaamaan saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ja elintapoja. Mahdollistetaan osallistuminen asiakkaalle itselleen tärkeisiin, saamelaiskulttuuriin liittyviin askareisiin kuten kalastus, tulistelu, luonnossa oleminen. Esimerkiksi saamelaisten käsitöiden, värien ja koristeiden näkyminen asumisyksiköissä tulisi huomioida, jotta saamelaiset asiakkaat kokisivat olonsa kotoisaksi. Saamelaisille perinteisen henkiparantamisen hyväksymistä täydentäväksi osaksi hoitoa ja kuntoutusta laajentaisi saamelaisen kokemusta hoidon vaikutuksista. (Melbøe ym., 2016, s. 61, 93; Engnes ym., 2021, s. 8)

Luontoympäristö on saamelaisille keskeinen hyvinvoinnin mahdollistaja, sillä se toimii voiman antajana ja parantajana. Saamelaisten perinteisiin elintapoihin liittyy vahvasti ulkona oleminen; porojen ruokkiminen, kalastusverkkojen kunnostaminen ja polttopuiden tekeminen. Sisällä ollaan yleensä vain se aika, mitä on välttämätöntä ja sitten mennään pihalle. Ulkona oleminen on luontaista kaikenikäisille. Saamelaiset ovat yhtä luonnon kanssa. He eivät koe vuodenaikojen vaihteluita negatiivisesti vaan luonto-olosuhteiden mukaan elintapojakin mukautetaan. (Tervo, 2024, s. 65)

Saamelaisten perinteisiin elintapoihin liittyy vahvasti ruokakulttuuri, joka on hyvä huomioida saamenkielisten asiakkaiden palveluita suunniteltaessa. Saamelaiset ovat perinteisesti syöneet poroa tai kalaa. Historiassa ruokakulttuuriin liittyy ikäviä tapahtumia, kun Suomen valtion koululaitoksissa niin sanottu asuntolasukupolvi joutui kokemaan järjestelmällistä kiusaamista ja vallan käyttöä muun muassa ruokailutottumuksiin liittyen. Asuntoloissa lapset joutuivat terveytensä uhalla, pakotettuna syömään elintavoistansa poikkeavaa

suomalaista ruokaa. Sittenmin ruokakulttuuri on elänyt ja nykyään yhdistel-
lään paljon perinteistä ja nykyaikaista ruokaa. (Tervo, 2024, s. 71–72; Heikkilä,
2024, s. 73; Mäkitalo, 2022, s. 22)

7 POHDINTA

7.1 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuutta on tarkasteltu huomioiden alkuperäiskansatutki-
muksen eettiset ohjeet sekä laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kritee-
reitä. Aineiston luotettavuutta arvioitiin käyttämällä Joanna Briggs Instituutin
JBI arviointikriteeristöä. Arviointi koostui arviointikriteereistä sen mukaan, mil-
lainen arvioitava aineisto on. Esimerkiksi laadullisten tutkimusten metodologi-
sen laadun arvioinnin tarkistuslistaan sisältyy yhteensä 10 arviointikriteeriä,
jossa kunkin kriteerin toteutuminen arvioidaan asteikolla: kyllä, ei, epäselvä, ei
sovellettavissa. (Hotus, n.d.)

Alkuperäiskansaa, saamelaisia, tutkiessa on huomioitu alkuperäiskansatutki-
muksen eettiset ohjeet. Eettisten ohjeiden mukaisesti tietoa tulee käyttää ta-
valla, joka tukee saamelaisten oikeuksia, etuja ja kulttuurisia arvoja. Eettisten
ohjeiden mukaan tutkimuksesta saatu tieto tulee palauttaa takaisin saamelais-
yhteisöön. Tiedon tulee olla avoimesti saatavilla ja siitä tulee käydä selväksi,
miten saatua tietoa käytetään alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden ja
kollektiivisen hyödyn tukemiseen. (Sámiid Riikkasearvi, 2019 s.3; Senter for
samisk helseforskning, 2016, s. 42; Lapin yliopisto, n.d.)

Opinnäytetyön tekijöiden oma läheinen rooli saamelaiskulttuuriin voi vaikuttaa
opinnäytetyön prosessin laatuun ja luotettavuuteen, jonka vuoksi materiaalin
objektiiviseen käsittelyyn on kiinnitetty erityistä huomiota. Molemmat tekijät
olemme saamelaisia ja työskentelemme saamenkielisten- ja kulttuurinmukais-
ten palveluiden äärellä, joten tietoa tutkittavasta aiheesta on jo olemassa.

Tiedostamme työhön kohdistuvat omat ennakkoluulomme ja pyrimme minimoimaan niiden vaikutukset tutkimukseen kohtaamalla ne objektiivisesti. Olemme kirjoittaneet selkeästi tutkimuksen rajauksen ja tarkoituksen sekä kuvanneet tarkkaan katsaukseen valittavien lähdemateriaalien valintakriteerit. Olemme hakeneet eettistä palautetta ulkopuolisilta tahoilta, kuten kollegoilta ja opettajilta. Ulkopuolinen apu on auttanut arvioimaan, ovatko eettiset huomiot riittäviä ja asianmukaisia.

Opinnäytetyö on julkinen asiakirja. Opinnäytetyössä käsitellään toisten henkilöiden omistamia aineistoja, menetelmiä ja tuloksia. Näin ollen niiden alkuperä, tekijät ja lähteet on mainittu hyvän tutkimustavan mukaisesti ja voimassa olevaa lainsäädäntöä noudattaen. Opinnäytetyö on tarkistettu plagiointitunnistujärjestelmässä ennen kuin se on lähtenyt tarkastajalle arvioitavaksi. (Arene, 2019, s. 7, 12)

Useimmiten tutkimusmenetelmät olettavat tutkijan olevan ulkopuolinen, ilman osallisuutta tapahtumiin. Feministisen laadullisen tutkimuksen suuntauksessa sisäinen metodologia on hyväksytty laadullisessa tutkimuksessa. Sisäisen tutkijan tärkein tehtävä on refleksiivisyyden ylläpitäminen ja pohdinta, kuinka olla samaan aikaan tutkimuksen sisällä, mutta myös ulkona. Alkuperäiskansatutkijan on kyettävä kriittisesti puntaroimaan joka kohdassa prosessejaan ja samalla elämään prosessien seurausten kanssa. Sisäisen tutkijan on oltava eettinen ja kunnioittava, sekä refleksiivinen, kriittinen ja nöyrä. (Tuhivai-Smith, 2012, s. 138–140) Kirjallisuuskatsauksen aineistoissa kiinnostuksemme kohdistui lähinnä laadullisiin tutkimuksiin, jotka mahdollistivat paremmin aineiston tarkastelua kriittisestä näkökulmasta. Pyrimme hakemaan aineistostamme vastaukset tunnistettuihin tarpeisiin, jotta ne voisivat olla hyödyksi palveluita kehitettäessä.

Ruotanen (2021) totesi koltasaamelaiden sosiaalihuoltoa koskevassa väitöskirjassaan, että kohderyhmänä ollutta kansaa oli varsin vaativaa saada mukaan yhteisön ulkopuolisen tutkijan toimesta toteutettavaan tutkimukseen. Syynä olivat todennäköisesti aiemmat, historiasta juontuneet kokemukset saamelaidetutkimuksesta. (Ruotanen, 2021, s. 18–19) Tämä on yksi peruste, miksi

päädyimme kirjallisuuskatsaukseen haastattelujen sijaan. Tutkimustietoa saamelaisista on jo olemassa, jonka vuoksi sitä on tärkeä myös koota yhteen. Kirjallisuuskatsauksessa käsitellään olemassa olevaa tutkimustietoa ja kirjallisuutta, jolloin eettiset kysymykset liittyvät oikean ja laadukkaan tiedon käyttämiseen katsauksessa sekä tutkimuksen motiiviin.

7.2 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyön aineiston pohjalta yhteenvetona voi todeta, että kieli on tärkeässä roolissa saamelaisten sote-palveluiden kehittämisen ja toteuttamisen näkökulmasta. Kieli ei kuitenkaan yksinään riitä, vaan kulttuuria ymmärtämällä sote-alan ammattilainen pystyy kohtaamaan saamelaisen asiakkaan ainutlaatuisena yksilönä, mutta myös osana saamelaisyhteisöä. Myös Pohjola (2016, s. 649–650) toteaa, että kieli ja kulttuuri ovat monitasoisesti yhteydessä toisiinsa. Kieli on keskeinen kulttuuria kannatteleva osa, jonka kautta ammattilainen voi luoda ymmärryksen kulttuurisensitiivisen asiakastyönsä merkityksestä alkuperäiskansan kielen ja kulttuurin säilymiselle. Pokharel ym. (2023) korostavat kulttuurisen osaamisen ja kulttuurisen nöyryyden merkitystä työskennellessä alkuperäiskansojen tai muiden etnisten vähemmistöjen kanssa. Toisesta kulttuurista tulevan asiakkaan tai potilaan tarkoituksenmukaista ja tehokasta hoito- ja palvelupolkua tehostaa henkilöstön kulttuurinen osaaminen ja kulttuurinen nöyryys. Tällöin ammattilainen kokee olevansa pätevä kohtaamaan asiakkaan kulttuurisine erityispiirteineen ja työskentely asiakkaan asioiden eteen pääsee alkamaan ilman viiveitä. (Pokharel ym. 2023, s. 936–941)

Saamelaisten kokemuksia omasta hyvinvoinnista tulisi kuulla ja pitää heidät mukana palveluiden kehittämisessä. Vaikuttavuutta palveluihin tuo, kun palvelut on suunniteltu monialaisesti ja verkostomaisesti yhteistyössä saamelaisten ja eri toimijoiden kuten hyvinvointialueiden, kuntien, järjestöjen ja yhdistysten kanssa.

Syrjintä ja rakenteellinen rasismi ovat saamelaisten keskuudessa edelleen vahvasti läsnä etenkin silloin kun puhutaan sosiaali- ja terveydenhuollon

palveluista. Saamelainen henkilö on tietyissä tilanteissa heikommassa asemassa verrattuna valtaväestön edustajiin. Syrjintä voidaan nähdä rakenteellisenä syrjintänä, johon reagoiminen ja jonka poistaminen vaatii poliittisen tahotilan lisäksi lisää resursseja. Saamelaisyhteisön sisälläkin on vähemmistöryhmiä, jotka ovat heikommassa asemassa toisiin saamelaisiin nähden. Kahden tai useampaan vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä, kuten saamelainen vammainen, on suurempi riski joutua moniperustaisen syrjinnän kohteeksi (Olsén ym. 2017, s. 137–138)

Maorit ovat kehittäneet kulttuurinsa arvomaailmaan soveltuvia toimintatapoja osaksi asiakas- ja potilastyötä. Palvelujen yhdenvertaisuus toteutuu ammattilaisen kulttuurilähtöisellä työotteella ja asenteella sekä mukautetuilla toimintamalleilla. (Hollis-English, 2015, s. 13–14; Duder ym., 2022, s. 306) Yhdenvertaisten ja kulttuurisesti turvallisten palvelujen toteutumiseksi saamelaisten kohdalla vaatisi kansallisesti käytössä olevien toimintamallien mukauttamista saamelaisväestölle sopiviksi. Materiaaleja ja lomakkeita on jonkin verran käännetty saamen kielille, mutta ilman niiden kulttuurinmukaistamista yhdenvertaisuus ei toteudu.

Saamelaisyhteisössä vaiettuihin tabuihin, kuten seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyen, kulttuurinmukaisten toimintatapojen löytäminen tilanteiden hoitamiseksi tulisi pikaisesti kehittää. Kehittämiseen tulisi ottaa saamelaisyhteisö hyvin vahvasti mukaan, koska kuten tuloksissa ilmeni, väkivallan uhriksi joutuminen ei ole pelkästään uhrin ja tekijän välinen asia, vaan sillä voi olla paikallisyhteisön kannalta merkittäviä vaikutuksia.

Sote-palveluissa pyritään yhdenvertaisuuteen, mutta käytännössä siihen pääsemisen eteen tehdyt toimenpiteet eivät ole riittäviä saamelaisten osalta. Kieli- ja kulttuuriymmärrys luo pohjaa yhdenvertaisille palveluille. Tähän tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota sote-alan henkilöstön koulutuksessa ja työhön perehdyttämisessä. Ilman ymmärrystä saamelaisuudesta voidaan joutua jopa vaaratilanteisiin viivästyneen tai riittämättömän hoidon vuoksi. On tärkeää tiedostaa, että saamelaiseen tapaan ei kuulu sairauksistaan puhuminen ja yhteisöltä saatu vahva tuki saattaa aiheuttaa sen, että hoidon piiriin hakeudutaan

liian myöhään. Varhaisen vaiheen palveluita olisikin syytä kehittää niin, että myös saamelaisilla on matala kynnyks niihin hakeutua. Tällaisia palveluita voisi olla erilaiset digitaalisella alustalla toimivat palvelut, jotka ovat helposti saavutettavissa pitkien välimatkojen saamenmaassa.

Kansallisia toimintamalleja ja kulttuurinmukaisuutta voidaan yhdistellä, jos siihen löytyy tahtoa. Se kaipaa kuitenkin laajempaa kulttuuriosaamisen haltuunottoa koko sote-sektorilla sekä yhteistä tahtotilaa muutokselle. Kuten Heikkilä (2024, s. 145) toteaa, asiakkaiden luottamus saamenkielisten ja kulttuurin mukaisten palvelujen toimivuuteen, laatuun sekä niiden jatkumiseen vahvistuu positiivisten kokemusten myötä. Muutos parempaan edellyttää myönteisiä, aktiivisia toimia palvelujen tarjoajilta, jotka pyrkivät tunnistamaan ja vastaamaan kielellisiin ja kulttuurisiin tarpeisiin paremmin ja yhdenvertaisesti.

7.3 Jatkokehittämissuhteita

Tulevaisuuden tavoitteena tulisi olla kulttuurisesti turvalliset sote-palvelut, jossa saamen kielellä ja kulttuurilla olisi luontainen ja yhä kehittyvä rooli. On tärkeää ottaa huomioon saamelaisen kulttuurin erityispiirteet ja perinteiset hoitomenetelmät osana sote-palveluita. Kulttuurisensitiivisen lähestymistavan avulla voidaan varmistaa, että palvelut ovat saavutettavissa ja relevantteja koko saamelaisyhteisöille. Yhteistyö saamelaisyhteisöjen kanssa on avainasemassa, kun kehitetään ja toteutetaan saamen kielen ja kulttuurinmukaisia sote-palveluita. Tämä vaatii kuitenkin yhä strukturoidumpaa tiedontuotantoa saamelaisten sote-palveluiden vaikuttavuudesta ja koetusta laadusta. Tavoitteena tulisi olla palveluiden tarjoaminen saamelaisten tarpeita vastaavaksi siten, että palvelu kunnioittaa heidän kulttuurista identiteettiään ja tukee heidän hyvinvointiaan.

Tulevaisuuden näkymä saamen kielen ja kulttuurin mukaisten palveluiden kehittämisessä on hyvinvointialueille siirtymisen jälkeen parantunut, kun sote-palveluiden kehittäminen ja toteuttaminen ei ole enää yksittäisen kunnan vastuulla. Hyvinvointialueiden myötä resurssit palvella laajemmin

saamelaisväestöä on parempi. Hyvänä esimerkkinä digitaalisten palveluiden, kuten asiakas ja palveluohjauksen, kehittäminen, joka vahvistaa yhdenvertaisuuden toteutumista.

Opinnäytetyön aineiston keruu vaiheessa huomattiin, että tutkimuksia ja/tai selvityksiä sote-alan palveluista, jossa saamelaisia on huomioitu, on varsin vähän. Olisi mielenkiintoista toteuttaa kvantitatiivinen tutkimus, jossa selvitetään, kuinka suuri osa saamelaisista on kokenut, että heidän kielen- ja kulttuurinmukaiset tarpeensa on sote-palveluissa huomioitu ja mille palvelualoille huomioiminen on keskittynyt. Opinnäytetyön aineiston pohjalta käy ilmi, että kehittämistyötä on tehty enimmäkseen psykososiaalisen tuen ja ikäihmisten palveluissa, hieman myös lasten, nuorten ja perheiden palveluissa. Lähes kokonaan on jäänyt huomioimatta vammaiset sekä erilaiset vähemmistöjen vähemmistöt kuten sateenkaari-ihmiset.

Suomessa on tehty erittäin vähän tutkimusta saamelaisiin kohdistuvasta seksuaali- ja lähisuhdeväkivallasta. Mattanen (2016) on tehnyt pro gradu työnsä queer-saamelaisten pärjäämisestä ja Olsén ym. (2017) ovat tutkineet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemia syrjintää. Tarve laajemmalle tutkimukselle koskien kaikenlaista väkivaltaa Suomen saamelaisten keskuudessa on selkeästi olemassa. Sen myötä myös palvelujen tarpeenmukaiselle kehittämiselle saataisiin tietopohja.

Toisaalta olisi mielenkiintoista tehdä tutkimusta vaikuttavuudesta. Ovatko vuosien aikana tehdyt kehittämistoimenpiteet olleet vaikuttavia. Voisiko tuloksia mitata, jotta saadaan kehittämistyölle mitattava arvo, jota tulevaisuudessa seurata. Esimerkiksi palvelutyytyväisyys tai saamenkielisten asiakkaiden määrän lisääntyminen saamen kielen ja kulttuurinmukaisten palvelutarjonnan lisääntyessä.

Kokonaisuudessaan jatkokehittämistä tulisi suunnitella niin, ettei kehittäminen olisi pirstaleista vaan siinä olisi selkeä johdonmukaisuus, jolloin kehittämisen vaikuttavuus paranisi. Tämä on toki haastavaa sillä monet kehittämistyöt

toteutuvat erilaisten hankerahoitusten turvin ja silloin hankkeen rahoittajalla on iso vaikutus siihen, mitä hankerahalla tehdään.

LÄHTEET

Arene – ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. (2019). Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Haettu 13.1.2024 osoitteesta <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTI-KORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>

Balto, A. (2023). Sámi bajásgeassin. Árbevierut. Ealáskahttit. Ođasmahttit. Čálliid lágádus.

Brandén, J., Nilsson, L. M., Burman, M., San Sebastian, M. & Stoor, J. P. (2024). Våld mot samiska kvinnor. Ubmeje | Umeå 2024 Lávuvuo – Forskning och utbildning för samisk hälsa Institutionen för Epidemiologi och Global hälsa, Ubmejen Universitiähta. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Aumu%3Adiva-221871>

Douglas, M. & Saus, M. (2021). Invisible Differentness in Sámi Child Protection Services. CHILD CARE IN PRACTICE 2021, VOL. 27, NO. 3, 251–265. <https://doi.org/10.1080/13575279.2019.1612732>

Duder, E., Foster, E. & Hoskyn, K. (2022). I want to work for my people – Towards a specific model for Indigenous work-integrated learning. International Journal of Work - Integrated Learning; Hamilton Vol. 23, Iss. 2, (2022): 295-308. Haettu 4.5.2024 osoitteesta <https://www.proquest.com/scholarly-journals/i-want-work-my-people-towards-specific-model/docview/2682619435/se-2>

Engnes, J., Sivertsen, N., Bongo, B. A. & Mehus, G. 2021. Sámi and Norwegian nurses' perspectives on nursing care of Sámi patients: a focus group study on culturally safe nursing. International Journal of Circumpolar Health vol. 80. <https://doi.org/10.1080/22423982.2021.1948246>

Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Pohjola, A. (2013). Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Buorre eallin. Lapin yliopistokustannus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-660-8>

Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Miettunen, T. (2019). Buorre eallin gávpo-gis. Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointi kaupungissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 68. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-152-1>

Heikkilä, L. (2023). Saamen kielten ja kulttuurin osaaminen sote-alalla – Saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ammatillisen osaamisen tilanne ja koulutustarpeet – MoNiSote-hanke. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-333-4>

Heikkilä, L. (2024). Saamelaiset sote-palvelujen asiakkaina Katsaus saamelaiden sosiaali- ja terveystalvuluja koskevaan tutkimukseen Suomessa Valtioneuvoston julkaisuja 2024:12. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-830-7>

Hokkanen, L. (2022). Oikeus tulla kuulluksi ja kuulua yhteisöön – Vammaisten saamelaisten osallisuuskokemuksia. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimus 7. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7399-18-7>

Hollis-English, A. (2015). Theories in Maori social work: Indigenous approaches to working with and for indigenous people. Aotearoa New Zealand social work issue 27(4)2015. <https://doi.org/10.11157/anzswj-vol27iss4id432>

Hotus – hoitotyön tutkimussäätiö. (n.d). Tutkimusten arviointikriteeristöt (JBI). Haettu 13.1.2024 osoitteesta <https://hotus.fi/kansainvalinen-yhteistyö/jbi-keskus/tutkimusten-arviointikriteeristot-jbi/>

ILO 169, n.d. C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169). Hakupäivä 15.3.2024. https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEX-PUB:55:0::NO::P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:REV,en,C169,/Document

Juutilainen, S. A., 2017. Structural racism and indigenous health. A critical reflection of Canada and Finland. University of Oulu Graduate School; University of Oulu, Faculty of Medicine; University of Oulu, Thule Institute. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789526215525>

Järvensivu, L., Pohjola, A. & Romakkaniemi, M. (2016). Locating Sámi social work in Finland: Meanings produced by social workers in working with Sámi people. International Social Work, 59(5), 600–613. Haettu 15.1.2024 osoitteesta <https://doi.org/10.1177/0020872816646817>

Kananen, Jorma 2015. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: JAMK.

Kuokkanen, R. (2009). Boaris dego eana. Eamiálbmogiid diehtu, filosofijjat ja dutkan. Kárášjohka: ČálliidLágádus.

Kyngäs, H., Elo, S., Pölkki, T., Kääriäinen, M. & Kanste, O. (2011). Sisälönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Hoitotiede, 23, 2, 138–148.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. Haettu 21.1.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021. Haettu 21.1.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210612>.

Lapin hyvinvointialue, (2023). Lapin hyvinvointialuestrategia. Haettu 8.1.2024 osoitteesta <https://lapha.fi/documents/594637/766960/Lapin-hyvinvointialue-strategia.pdf/>

Lapin yliopisto. (n.d). Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet. Haettu 27.4.2024 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/Saamelaisia-koskevan-tutkimuksen-eettiset-ohjeet>

Lehtola, R. & Ruotsala, P. (2017). SAAMENKIELISTEN PALVELUIDEN NY-KYTILAKARTOITUS Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät. Haettu 20.12.2023 osoitteesta https://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELAPESelvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f

Mattanen, L. (2016). "Täytyy puhua enemmän, hiljaisuus ei ratkaise ongelmia": queer-saamelaisten hyvinvoinnin ja pärjäämisen edellytykset. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201603111311>

Melbøe, L., Johnsen, B., Fredreheim, G. E., Hansen, K. E. 2016. Situasjonens til samer med funksjonsnedsettelse(r). Utgiven av Nordens Velfærdscenter. <http://hdl.handle.net/11250/2497079>

Mustonen, R. (2017). Go dat ii goittotge leat mii beare gielaid, muhto baicce massojuvvon eatnigiella – Giellatrauma ja sámegiela ruovttoluottaváldin. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Giellagas-instituutti.

Mäkitalo, M. (2022). "Jos ei tunne kulttuuria, voi yhteistyössä olla haasteita" – Kulttuurinen kompetenssi saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden erityisen vaativan tuen palveluissa 2020-luvulla. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202206072627>

Oikeusministeriö. (2018). Selvitys yhdenvertaisuuden toteutumisesta sosi-aali- ja terveystalveluiden valinnanvapauskokeiluissa, Painopisteenä kielellinen saavutettavuus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-710-6>

Oikeusministeriön julkaisuja. (2023:27). Esiselvitys rakenteellisesta syrjinnästä. Syrjinnän tunnistaminen ja seuraaminen yhteiskunnan eri osa-alueilla. Haettu 13.3.2024 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165023/OM_2023_27_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Olsén, L., Heinämäki, L. & Harkoma, A. (2017). Vähemmistöjen sisäisten vähemmistöjen ihmisoikeudet ja moniperustainen syrjintä : saamelaiset vammaiset henkilöt ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-055-5>

Pasanen, A. (2015). Kuávsui já peeivičuová 'Sarastus ja päivänvalo' – Inarin-saamen revitalisaatio. Uralica Helsingensia 9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5667-70-7>

Pohjola, A. (2016). Language as a cultural mediator in social work: Supporting Sámi culture with services in Sámi. International Social Work 2016, Vol. 59(5) 640–652. <https://doi.org/10.1177/0020872816646818>

Pokharel, B., Yelland, J., Hooker, L. & Taft, A. (2023) A Systematic Review of Culturally Competent Family Violence Responses to Women in Primary Care. TRAUMA, VIOLENCE, & ABUSE 2023, Vol. 24(2) 928–945. <https://doi.org/10.1177/15248380211046968>

Rasmus, M. (2008) Bágggu vuolgit, bágggu birget. Publications of the Giellagas Institute nro 10. Giellagas-instituutti.

Ruotanen, L. (2021). Kolttasaamelaiset ja suomalainen sosiaalihuolto - Siirtymä osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja saamelaista alkuperäiskansaa etnisyyden ja sosiaalihuollon kontekstissa. JYU Dissertations. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8908-8>

Saamelaiskäräjät. (n.d). Saamelaiskäräjät – Saamelaiset Suomessa. Haettu 5.3.2024 osoitteesta <https://samediggi.fi/tietoa-meista/>

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio n.d. Haettu 3.5.2024 osoitteesta <https://sdtsk.fi/>.

Sámiid Riikkasearvi. (2019). Policy regarding research and project collaborations with Sámiid Riik-kasearvi. Haettu 2.3.2023 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=143bc88b-a6a8-4397-ba27-c9256afd519f>

Senter for samisk helseforskning. (2016). Etske retningslinjer for helseforskning på urfolk. Haettu 7.3.2023 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=1fdcac3-c8cd-4a49-8d00-b215c6dd8371>

Seurujärvi-Kari, I. (2012). Ale jaskkot eatnigiella. Alkuperäiskansaliikkeen ja saamen kielen merkitys saamelaiselle identiteetille. Helsingin yliopisto. AS Pakett: Tallinna.

Suomen perustuslaki 731/1999. Haettu 21.1.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

STM. (2023). Tiekartta 2022–2027. Sosiaali- ja terveysalan henkilöstön riittävyyden ja saatavuuden turvaaminen. Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7178-3>

STM. (2024). Valtakunnalliset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiselle. Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5424-3>

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. (2016). Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Juvenes Print. Sarja A73/2015.

Terveydenhuoltolaki 1326/2010. Haettu 21.1.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Tervo, H. (2024). Terveys saamelaiskulttuurisena ilmiönä etnografinen tutkimus saamelaisten hyvinvoinnista ja sen kulttuurisista merkityksistä. Haettu 21.4.2024 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5120-5>

The Joanna Briggs Institute. 2011. Reviewers' Manual: 2011 edition. The Joanna Briggs Institute, Australia. Haettu 3.2.2024 osoitteesta <http://www.joannabriggs.org/SUMARI>

THL 2023. Yhdenvertaisuuden käsitteet. Haettu 5.5.2024 osoitteesta <https://thl.fi/aiheet/sote-palvelujen-johtaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/yhdenvertaiset-palvelut/yhdenvertaisuuden-kasitteet#yhdenvertaisuus>

Tuhiwai-Smith, L. (2012). Decolonizing methodologies – Research and indigenous peoples. London & New York: Zed books.

Tuomi, J., Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ulkoasiainministeriö. (2016). YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja alkuperäiskansojen maailmankonferenssina tunnetun Yk:n yleiskokouksen korkean tason täysistunnon loppuasiakirja. Haettu 28.4.2024 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79095/UM_0516_YKn_julistus_Netti.pdf

Uttjek, M. (2016). Levnadsförhållanden bland samer med funktionsnedsättning i Sverige. Utgiven av Nordens Välfärdscenter. <https://nordic-welfare.org/wp-content/uploads/2017/10/Rapport20-20Samer20med20funktionsnedsc3a4ttning.pdf>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Haettu 21.1.2024 osoitteesta <https://www.fin-lex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Valtioneuvosto n.d. Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio. Haettu 3.5.2024 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

Valtioneuvosto. (2023). Vahva ja välittävä Suomi, Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvosto Helsinki 2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

Vilka, H. (2005). Tutki ja kehitä. PS-kustannus Juva.

Vilka, H. (2023). Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Art House: Tallinna.

Øverli, I.T., Bergman, S. & Finstad, A-K. (2017). “Om du tør å spørre, tør folk å svare” Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S Rapport nr 2/2017. Haettu 12.2.2024 osoitteesta https://www.nkvts.no/content/uploads/2017/03/NKVTS_Rapport_2_2017_samiske_samfunn.pdf

LIITE 1: AINEISTON TARKOITUS, MENETELMÄT JA TULOKSET

Bibliografiset tiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Aineisto ja tutkimusmenetelmä	Keskeiset tulokset	Laadunarviointi (JBI)
<p>Brandén, J., Nilsson, L. M., Burman, M., San Sebastian, M. & Stoor, J. P. 2024. Ruotsi.</p> <p>Våld mot samiska kvinnor. Ubmeje Umeå 2024 Lávvo – Forskning och utbildning för samisk hälsa Institutionen för Epidemiologi och Global hälsa, Ubmejen Universitiähta.</p> <p>https://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Aumu%3Adiva-221871</p>	<p>Selvityksen tarkoituksena oli lisätä tietoisuutta saamelaisnaisten ja -tyttöjen kohtaamasta seksuaalisesta väkivallasta ja kuvata kuinka kulttuuri on huomioitu väkivallan uhrien tukirakenteissa.</p>	<p>Laadullinen ja määrällinen tutkimus. Avainasi-antuntijaryhmien haastattelut, määrälliset kyselyt kohderyhmälle. Selvitys laadittu osaksi Ruotsin Saamelaiskäräjien hanketta "Våld mot samiska kvinnor".</p>	<p>Väkivalta saamelaisnaisia ja -tyttöjä kohtaan on yhteiskunnallinen ongelma, jonka torjumiseen ja ehkäisyyn on panostettava. Tarvitaan lukuisia toimia palvelujärjestelmässä ja saamelaisyhteisöissä tilanteeseen puuttumiseen.</p>	<p>NA</p>
<p>Engnes, J., Sivertsen, N., Bongo, B. A. & Mehus, G. 2021. Norja.</p> <p>Sámi and Norwegian nurses' perspectives on nursing care of Sámi patients: a focus group study on culturally safe nursing. International Journal of Circumpolar Health vol. 80.</p> <p>https://doi.org/10.1080/22423982.2021.1948246</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetiin saamelaisten ja norjalaisten sairaanhoitajien näkökulmia saamelaispotilaiden kulttuurisesti kunnioittavaan ja asianmukaiseen hoito-työhön Pohjois-Norjassa.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, fokusryhmä haastattelut. Tiedot kerättiin ja analysoitiin Thornen tulkitsevan kuvailevan menetelmän mukaisesti.</p>	<p>Sairaanhoitajat olivat tietoisia saamelaisten ja norjalaisten potilaiden välisistä kulttuurieroista ja kunnioittivat niitä. Saamelaiskulttuurin parempi ymmärtäminen olisi hyödyllistä kulttuurisesti kunnioittavan</p>	<p>10</p>

			hoitotyön mahdollistamiseksi.	
<p>Douglas, M. & Saus, M. 2021. Norja.</p> <p>Invisible Differentness in Sámi Child Protection Services. CHILD CARE IN PRACTICE 2021, VOL. 27, NO. 3, 251–265.</p> <p>https://doi.org/10.1080/13575279.2019.1612732</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin, mitä haasteita ja mahdollisuuksia, sekä näkymättömiä erilaisuuksia saamelaisen lastensuojelun kehittämisen taustalla on.</p>	<p>Laadullinen tutkimus. Norjan saamelaisten kotiseutualueella toimivien poliitikkojen ja lastensuojelun johtajien haastattelut.</p>	<p>Lastensuojelun on haasteellista huomioida saamelaisten etnistä taustaa, koska tiedon kirjaaminen asiakirjoihin on kiellettyä. Tämä johtaa siihen, että saamelaisasiakkaiden oikeuksien toteutuminen on kiinni siitä, tunnistavatko yksittäiset työntekijät asiakkaan taustan ja osaavat toimia saamelaiskulttuuria huomioivasti.</p>	8
<p>Heikkilä L. 2023. Suomi.</p> <p>Saamen kielten ja kulttuurin osaaminen sote-alalla.</p> <p>https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-333-4</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetiin saamenkielisen sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön osaamisen tilannetta saamen kielin ja kulttuuriin liittyen sekä kartoitettiin tärkeimpiä lisäkoulutus- tarpeita.</p>	<p>Laadullinen tutkimus, kyselytutkimus. Kysely toteutettiin osana Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Poske), Lapin yliopiston ja Lapin ammattikorkeakoulun toteuttamaa Monialaista ja -tieteistä osaamista sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille (MoniSoTe) -hanketta (ESR).</p>	<p>Suomessa. Saamen kielitaitoa on varsin vähän, joskin passiivinen kielitaito on varsin monilla. Tärkein syy, miksi työntekijä ei käyttänyt saamen kieltä työssään, oli ammatillisen kielitaidon riittämättömyys. Saamen kielten käyttö työkielenä ei välttämättä kohene pelkästään yksittäisten työntekijöiden kielitaidon</p>	7

			parantamiseksi tehtyjen toimien avulla, vaan voi edellyttää myös laajalaisempia toiminnallisia muutoksia palveluorganisaatioiden rakenteissa ja toimintatavoissa, mukaan lukien asiakasohjauksessa ja työnjaossa.	
Hokkanen Liisa, 2022. OIKEUS TULLA KUULLUKSI JA KUULUA YHTEISÖÖN – Vammaisten saamelaiden osallisuuskokemuksia https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7399-18-7	Tutkimuksessa käsitellään Suomessa asuvien vammaisten saamelaiden kokemaa ja kohtaa syrjintää, heille muotoutuneita selviytymisen ja sopeutumisen keinoja sekä hyvinvointipalvelujen käyttökokeuksia	Laadullinen tutkimus. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla vammaisia saamelaisia.	Tutkimustuloksissa korostuu sekä vammaisuuden että saamelaisuuden moninaisuus, tilannekohtaisuus ja vuorovaikutuksessa määrittäminen. Saamelaiden monet kielet, kulttuuriset erityispiirteet, suvut ja sukujen perinteiset elinkeinot, asuinalueet, suhde uskoon ja poliittiseen toimintaan sekä monikulttuurisuuteen ovat esimerkkejä erilaisuutta luovista tekijöistä.	10
Oikeusministeriö. 2018. Suomi. Selvitys yhdenvertaisuuden toteutumisesta sosiaali- ja terveyspalveluiden valinnanvapauskokeiluissa, Painopisteenä kielellinen saavutettavuus. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-710-6	Selvityksessä kuvataan, kuinka asiakkaiden ja potilaiden yhdenvertaisuus ja kielellinen saavutettavuus on huomioitu sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistamiseen liittyvissä valinnanvapauskokeiluissa ja	Selvitys on toteutettu suomenkielisissä kunnissa, jolloin eri kieliryhmien oikeudet eivät poikkea suuresti toisistaan. Aineisto koostuu dokumenttianalyysin ja kirjallisuuskatsauksen lisäksi asiantuntija- ja	Suosituksina selvityksessä nousee esiin, että sosiaali- ja terveyspalveluiden valinnanvapaudesta tiedotettaessa on huomioitava erityisesti ne ryhmät, joilla on vähiten edellytyksiä saada tietoa.	NA

	sähköisissä palveluissa viidellä kokeilualueella.	sidosryhmähaastatteluita sekä asiakas-haastatteluita kokeilualueilta.		
Melbøe, L., Johnsen, B., Fredreheim, G. E., Hansen, K. E. 2016. Norja. Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse(r). Utgiven av Nordens Velfærdscenter. http://hdl.handle.net/11250/2497079	Selvityksen tarkoituksena oli lisätä tietoisuutta saamelaisten vammaisten tilanteesta.	Laadullinen tutkimus. Osa yhteispohjoismaista tutkimusta "Samer med funksjonnedsetting" jota Pohjoismainen hyvinvointikeskus koordinoi.	Tutkimuksessa todettiin, että saamelaisten vammaisten yhdenvertaisuuden esteenä voi olla norjalainen hyvinvointijärjestelmä, jonka palvelut on kehitetty valtaväestön palvelutarpeita vastaamaan. Tarve ammattilaisten kulttuuritietoisuuden lisäämiselle on suuri.	NA
Mäkitalo Mari, 2022. Suomi. "JOS EI TUNNE KULTTUURIA, VOI YHTEISTYÖSSÄ OLLA HAASTEITA" - Kulttuurinen kompetenssi saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden erityisen vaativan tuen palveluissa 2020-luvulla https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202206072627	Tutkimuksessa selvitetään saamelaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä psykososiaalisen tuen tarvetta ja järjestämisen tapoja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatustieteiden ammattilaisten näkökulmasta.	Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusaineistona on sähköisen kysely- ja raportointityökalu Webropolin avulla laaditun tarveyskyselyn tulokset.	Palveluiden tarve on yhteydessä saamelaisten ja valtaväestön historian ja yhteiskunnan muokkaukseen, jossa maankäyttöoikeuksien, koulujärjestelmän ja saamelaisten asuntola-aikojen vahingoittavat kokemukset ovat olleet ja ovat edelleen suorassa yhteydessä tuen tarpeeseen.	8
Lehtola Riitta & Ruotsala Pia. 2017. Suomi. SAAMENKIELISTEN PALVELUIDEN NYKYTLAKARTOITUS Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut	Kartoituksen tarkoituksena oli selvittää saamelaislapsille, -nuorille ja -perheille tarjolla olevien palveluiden nykytilaa.	Kartoitus kohdistuu saamelaisten kotiseutualueella kuntien, seurakuntien ja muiden saamenkielisiä palveluita tuottavien tahojen palveluihin	Saamelaislasten ja perheiden perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää saamenkielisten peruspalvelujen selkeää	NA

<p>Haettu 20.12.2023 osoitteesta https://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAA-MELAPEselvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f</p>		<p>sekä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella Rovaniemen, Oulun, Tampereen, Jyväskylän ja pääkaupunkiseudun palveluihin. Lisäksi tarkasteltu saamelaisyhdistysten ja Saamelaiskäräjien mahdollisuuksia tuottaa palveluita eri saamen kielillä saamelaislasten, -nuorten ja -perheiden tarpeisiin. Tiedot kerätty webropol- ja sähköpostikyselyin ja aiemmin tehtyjä nykytilakartoituksia hyödyntäen</p>	<p>vahvistamista, saamenkielisen henkilöstön saatavuuden parantamista, saamen kielten elvytysohjelman toimeenpanoa, yhteistoinnallisuuden ja saamelaistoimijoiden taloudellisten resurssien vahvistamista.</p>	
<p>Järvensivu, L., Pohjola, A. & Romakkaniemi, M. 2016. Suomi. Locating Sámi social work in Finland: Meanings produced by social workers in working with Sámi people. <i>International Social Work</i>, 59(5), 600–613. https://doi.org/10.1177/0020872816646817</p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella paikallisia perinteitä huomioivaa sosiaalityötä tutkimalla Suomen saamelaisalueella tehtävää sosiaalityötä.</p>	<p>Laadullinen tutkimus. Haastateltu kuusi Suomen saamelaisalueella työskentelevää sosiaalityöntekijää.</p>	<p>Saamelaissosiaalityötä Suomessa tulisi lähestyä yhteiskunnallisella, yhteisöllisellä ja yksilöllisellä tasolla ja pohtia, kuka määrittelee tasa-arvon. Sosiaalityö on vastuussa vähemmistökulttuurien tukemisesta ja säilyttämisestä.</p>	9
<p>Tervo, H. 2024. Suomi. Terveys saamelaiskulttuurisena ilmiönä etnografinen tutkimus saamelaisten hyvinvoinnista ja sen kulttuurisista merkityksistä. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5120-5</p>	<p>Kuvata ja ymmärtää terveyttä saamelaiskulttuurisena ilmiönä saamelaisten omasta näkökulmasta. Tavoitteena tuottaa tietoa Suomen saamelaisalueella asuvien</p>	<p>Etnografiseen lähestymistapaan perustuva kenttätutkimus, toteutettu Suomen saamelaisalueella. Aineistona vapaamuotoisten keskustelujen ja</p>	<p>Saamelaisten päivittäinen hyvinvointi muodostuu pohjoisesta luontoympäristöstä hyvinvoinnin mahdollistajana, hyvinvoinnista osana päivittäistä elämää sekä</p>	8

	saamelaisten hyvinvoinnista ja sen kulttuurisista merkityksistä	havainnoinnin perusteella tehty kentanmuutokset, 16 nauhoitettua haastattelua, aihetta koskevaa kirjallisuutta sekä kenttäpäiväkirjaan kirjoitettuja tutkijan oma-kohtaisista kokemuksia	hyvinvointia määrittävistä ajatuksista ja uskoksista. Kulttuuriset erityispiirteet ovat keskeinen osa saamelais-ten hyvinvointikoke- mista vahvistaen sekä yksilöiden että koko yhteisön etnistä identiteettiä.	
Uttjek, M. 2016. Ruotsi. Levnadsförhållanden bland samer med funktionsnedsättning i Sverige. Utgiven av Nordens Valfärdscenter. Haettu osoitteesta 12.2.2024 https://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2017/10/Rapport20-20Sa-mer20med20funktionsnedsc3a4tning.pdf	Selvityksen tarkoituksena oli lisätä tietoisuutta saamelaisten vammaisten tilanteesta Ruotsissa.	Laadullinen tutkimus. Haastateltu saamelaisia vammaisia. Osa yhteis-pohjoismaista tutkimusta "Samer med funktionsnedsättning" jota Pohjoismaiden hyvinvointikeskus koordinoi.	Tutkimustulosten mukaan vammaiset kokevat saamelaisuuden säilyttämisen jokapäiväisessä elämässään ja osallisuuden saamelaisyhteisöön tärkeänä voimavarojenä. Palvelujen mukauttaminen saamelaisten vammaisten tarpeisiin on puutteellista, joka voi johtaa siihen, että saamelaiset vammaiset saavat riittä-mättömiä palveluita.	NA
Øverli, I.T., Bergman, S. & Finstad, A-K. 2017. Norja. "Om du tør å spørre, tør folk å svare" Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S Rapport nr 2/2017.	Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, miten saamelaisten kohtaamat kielelliset ja kulttuuriset haasteet sote-palveluissa ilmenevät	Laadullinen tutkimus. Norjan saamelaisalueella toimivien viranomaisten ja sote-alan ammattilaisten kohde-ryhmähaastattelut. To- teutettu osana Kansallisen väkivallan ja	Tulokset osoittivat, että saamelais- ja norjalais-taustaiset ammattilaiset kokivat haasteelliseksi ottaa puheeksi yhteisössä vaiettua aihetta väkivaltaa kohdanneen saamelaisen kanssa.	NA

https://www.nkvts.no/content/uploads/2017/03/NKVTS_Rapport_2_2017_samske_samfunn.pdf	perheväkivallan uhrien keskuudessa.	traumaattisen stressin osaamiskeskuksen hanketta.	Ammattilaiset kokevat tarvitsevansa kulttuurisen osaamisen vahvistamista, jotta osaisivat kohdata saamelaisen väkivallan uhrin kulttuurisesti sopivalla tavalla.	
---	-------------------------------------	---	--	--